

BES^eDA

E L E K T R O N S K A K N J I G A

Ivan Tavčar

Grajski pisar

O M N I B U S

BES^eDA

Ivan Tavčar

GRAJSKI PISAR

To izdajo pripravil

Franko Luin

franko@omnibus.se

ISBN 91-7301-186-X

beseda@omnibus.se

www.omnibus.se/beseda

I

Anno Domini MDLXXXV. V imenu Boga Očeta, Sina in svetega Duha! Te dni sem jaz, Jošt Tolmajnar, po božji milosti in po milosti visokorodnega gospoda, gospoda Ruprehta, škofa freisinškega, grofa v Palaciji grajski pisar ravno tu na Visokem, sklenil, da si snubim čislano devico za ženo in za zakon, sklenjen po zapovedbah naše svete matere katoliške cerkve. Sklenil sem, da zapišem, kar se je mojemu življenju pripetilo v taistih časih. Bogu bodi v počaščenje in meni v tolažbo na stara leta. Kar je zapisano, ostane; beseda sama pa odleti kakor ptica, ki je danes na grajski strehi, jutri pa bogve kje tam doli, kjer je turški sultan hud gospodar svojim podložnikom.

Osedlal bom konja in v Dobje pojezdím. Tam živi devica, ki se je prikupila mojemu srcu. Naj pride pod streho moje hiše, da bo v veselje moji duši.

Bogu bodi v čast, da mi je dodelil zdravo roko in čisto pamet, da mi je dal hoditi po potih, Njemu povšečnihih.

To, kar je zapisano, naj mu služi v slavo, ker slabega ni vmes in ne greha. Tisti, ki je to zapisal, je bil Jošt Tolmajnar, hlapec gospoda svojega.«

*

V tistih časih je stala sredi Poljanske doline samotna kmetija. V bližini je mimo vrela Sora med travniki in njivami. Na obeh straneh so stali na hribovju še mogočni gozdje, ki jih je sedaj že davno iztrebila sekira. To, kar raste danes, se s tedanjimi gozdi niti primerjati ne dá. z zelenega Blegaša je prihajal volk, medved je drgnil svojo kosmato kožo ob stare hraste, in vitke košute so kakor pšice švigale po gosti šumi. V tej divji samoti je stala kmetiška hiša, zložena od velikih hlodov in pokrita s slamo, kakor se vidi še dandanes včasih v Loškem pogorju.

Ko se pričenja naša povest, sta tesala pred hišo hlapca smrekovo bruno, ki naj bi se porabilo nekje v gospodarstvu.

Solnce je obsevalo vso dolino in tuintam je sapa zavela, da se je zibalo rumeno žito, ki je v klasju stalo na njivah.

»Že spet je ta vrag tu!« je izpregovoril hlapec Peter in z roko pokazal proti polju. Tovariš je obrnil pogled na mesto, kamor je pokazal. Ondi pod holmom je mirno in ponosno stopil iz bukovja na plan velikanski jelen in

mogočno rogovje se mu je dvigalo nad glavo kakor košata veja. Obstal je pri rumeni pšenici, se ozrl ponosno semtertja, potem položil rogovje po hrbtu in po bliskovo šinil med bogatim žitom proti vodi. Hipno je bil na drugi strani, kjer je izginil v zelenem logu.

»Ravno po naši pšenici ti primezgá vsak dan ta hudir!«

»Tam pri vodi bi ga čakal,« se zajezi hlapec Miha, »za grmom bi ga lahko počakal in sulico mu zasadil v vamp, da bi nikdar več ne tlačil rumenega žita!«

»Kaj ti pomaga,« odgovori Peter, »pridejo loški biriči in te pretepejo na klopi, ali te pa še izpostavijo na odru, da se boš sramoval, kakor bi bil umoril rodno mater!«

»Teh loških biričev in hudičev je res preveč! Glej ga, tu jezdari zopet eden! Pravijo, ko nova vera pride v moč, da bo bolje!«

»Kaj bo bolje!« se zasmee Peter. »Loški škof ne bo nikdar kruha stradal in vsak jelen bo njegov v naših gozdih, naj je papež v Rimu, ali pa Knafelj naš gospodar.«

»Tu je loški pisar, ki nas odira pri desetini in povsod.«

»Ko bi bila noč, bi mu že zadegal kamen v trebuh, sedaj je pa čas, da snameš klobuk z glave! Da bi imeli dober dan, gospod Jošt!«

In Peter se je topil od same ponižnosti.

Snela sta oba klobuke z glav, pisar pa je ustavil konja ter skočil s sedla. Bil je to mlad človek, oblečen nekako

gosposko v žamet. Na klobuku mu je tičalo veliko belo pero, kar je nasprotovalo zapovedim visokih deželnih stanov, ki so se bile ravno tiste dni izdale. Ali služabnik freisinškega škofa se je malo brigal za visoke deželne stanove in njih prepovedi! Veselo se mu je zibalo okrog glave belo pero, in ob boku mu je tičal kratek meč ne toliko v telesno varnost kakor v nepotreben lišp. Bil je bledega obraza in iz oči mu je gledala precejšna ošabnost, ki je bila za grajskega pisarja na Visokem za tiste čase vsekako nekaj upravičena.

»Ali je oče Primož doma?« je vprašal hlapca.

Obà sta obenem odgovorila: »Doma, gospod Jošt, doma v hiši!«

»Tu drži!« In Jošt Tolmajnar je vrgel povodce hlapcu Mihi v roke ter hitro odšel v leseno koč.

»Ta ni prišel, da bi se pri vratih samo s cerkveno vodo prekrižal; ta bo odnesel Dobničanu nekaj renskih goldinarjev. «

»Če ne denarja, pa vsaj nekaj mernikov žita! Oj, da je noč, in bi jaz stal za tistim jesenom, ko bo gospod Jošt jezdaril mimo!«

Hišni gospodar Primož Dobničan je sedel takrat v nizki, zakajeni hiši. Družčino mu je delal star berač, Luka z Volče, ki je z veliko slastjo zajemal iz skled pred sabo.

»Pavía se pravi tisti vasi,« je govoril berač Luka neprestano, »in daleč tam na Laškem leži. Imenovali so nas loncknehte in v vrsto smo se postavili ter lahko rečem, da smo imeli sulice daljše od žrdi pri vozech, In s temi smo bodli in stali kakor zid. Zapovedoval nam je gospod Peskara in neki hudič, neki Švicar, ga je sunil v rebra, da je potem moral umreti! Pa vendar smo jih potolkli in še celo francoskega kralja smo jim ujeli! Res, tako je bilo!«

»Ste ga li obesili na drevo potem?« je vprašal oče Primož radovedno.

»Obesili? Ali se kralji obešajo? Častili smo ga, kar smo ga mogli. In sam gospod Peskara je prišel in se mu je priklonil tako globoko, da se je skoraj z glavo doteknil črne zemlje. Kralji se ne obešajo, oče Primož, četudi imajo vrat, kakor vsi drugi ljudje, ki morajo enkrat umreti!«

»To je pa čudno!« je odgovoril starec.

»V mladosti smo morili, no, sedaj pa skrbimo za dušo, da se je usmili naš preljubi gospod Jezus Kristus, ki je za nas vse na križu umrl!«

»Kdaj si prišel z lavretanske božje poti?«

»Pred štirimi tedni! Sedaj sem pa zopet na poti k svetemu Volniku na Parskem. Dober in močan svetnik je in proti ozeblinam rad pomaga!«

»Sem tudi že slišal nekaj o tem!« izpregovori hišni gospodar. »No, pa sem prestar, da bi hodil na tako dolgo pot!«

»Za svete reči ni človek nikdar prestar! Seve, pot je dolga in veliko se porabi. Mislil sem, da dobim pri vas kakih deset klobas in pleče od prašička, ki ste ga v postu zaklali, in dvajset jajec in dva hleba hruha in vrečico moke in lonec suhih črešenj, da si bom sladko vodo kuhal med potjo. Sveti Volnik vam bo to vse stokrat in večkrat povrnil, ker je bil ta mogočen škof in je sedaj še mogočnejši svetnik!«

Očetu Primožu se je vidoma podaljšal obraz, ker je rad svoje shrambe trdo zapiral in le nerad izdajal, kar se je bilo nabralo v omarah in miznicah.

»Gospodinja ti bo že kaj dala!« je izpregovoril počasi. »Pa glej, da boš molil za nas!«

»Molil bom pa brez prestanka,« je zatrjeval Luka, »da ne bo živina bolehal, da ne bodo prašički in ovce jalone in da bo vse zdravo, človek in žival, v kar vam pomozi lavretanska Mati božja in sveti angelci, ki so jo nesli čez sinje in široko, široko morje!«

Stopil je v sobo gospod Jošt Tolmajnar. Pri vratih je pomočil prste v blagoslovljeno vodo ter se prekrižal, rekoč: »Hvaljen bodi Jezus Kristus in njegova gospa Porodnica!«

Potem pa je takoj opazil pobožnega berača in romarja Luko z Volče.

»Tukaj si, potepuh!« se je zajezil. »V Kržišah si zberačil kuretine in masla in obetal, da greš na božjo pot v Poreče k svetemu cesarju. Pri Zalogarju pa si vse zopet prodal in si se napil vipavskega vina, da si pod kapom obležal! Če te dobim v roke, te dam prebičati, da se ti bo cedila kri po hudobnem telesu. Poberi se, slepar!«

Luka z Volče je nato silno hitro pobral svoje reči in se izmuznil iz hiše, kar najprej je mogel. V veži pa je za lavretanskega romarja silno grdo zaklel: »Da satan ni privlekel te skute zelene k hiši, bi bil dobil deset klobas, pleče od prašička, v postu zaklanega, in tudi lonec suhih črešenj, da bi si bil kuhal sladko vodo! Da bi ga le sveti Rok potipal, da bi se mu sušili leva roka in desna noga. Amen!«

V tem je bil Jošt Tolmajnar prisedel k mizi. Oče Primož pa je sam v sebi premišljeval, kaj je privedlo k hiši grajskega pisarja, in tudi njemu je srce utripalo, da bi končno ne imel kaj plačevati.

»Kaj je novega pri vas, oče Primož?« vpraša pisar. »Boli žito kaj dobro obrodilo? Se li kaj klatijo tod okoli luteranski predikantje? Tisti Jurij Knafelj iz Kranja se vlači včasih po našem pogorju. Glejte, da mu ne daste mesta pod streho, ker gospodje v Loki, kar se tiče tega, ne trpe šale. Sicer sem pa vas vedno hvalil na loškem gradu, ker

ste pošten človek in ste zvesti ostali sveti naši katoliški veri!«

»Zahvaljujem se vam, gospod Jošt, in ko bo jeseni Lis-ka storila telička, ga vam pripelje moj hlapec na Visoko. Ta teliček bodi vaš, čisto vaš.«

»Pustiva to, oče Primož,« je dejal pisar odločno, »da-nes nisem prišel radi tega. Kje pa je Franca, da je nič ne vidim?«

»Pri vodi žanje češúlje,« je odgovoril starec, in srce se mu je olajšalo, da pisar ni zahteval kaj drugega in da je samo po dekletu vprašal.

»Pridno dekle je,« je govoril mladenič nekako oduševljeno, »in prepričanje moje je táko, da pošten mož lahko po nji povpraša.«

»Za delo je dobra,« je hvalil starec svoj hčer, »in Kov-skar z Bukovega vrha je tudi že povprašal zanjo. Pa je zahteval dva vola, ali dajal sem samo enega, in nič ni bilo potem!«

»Pošten človek lahko zanjo povpraša! Kako bi bilo, če bi jo hotel jaz imeti za ženo, oče Primož?«

Oče Primož se ni preveč začudil pisarjevemu vprašanju. Obrnil je obraz proti stropu in poluglasno sam sebi govoril: »Na Visokem imate dobro službo; škof vas je redil in redil vas bo še dalje. Če obubožamo, bo škof zadnji na vrsti; zatoorej jo vam dam, če jo le hočete!«

»Taka odkritosrčna beseda mi je všeč,« je odgovoril pisar. »Nekaj ji boste tudi dali s seboj, da ne pojde praznoroka od hiše!«

»Ne pride prazna na Visoko,« je zatrjeval oče Primož, »veste, gospod Jošt, pri Dobničanu se še iztakne nekaj rumenih cekinov, pravih benečanskih cekinov, če se vsakemu zaboječku prevoha do dna.«

»Če vam je prav, si seziva v roke, in prosiva Boga, da naj dá svoj blagoslov!«

»Le prosiva!«

Oba si sežeta zadovoljna v roke. Mnogo sta se še razgovarjala in ugibala o poroki in ženitovanju. Naposled sta bila edina; in ko se je pisar poslavljal, je vedel do zadnje merice žita, koliko mu bo nevesta k domu donesla. Z žarečim obrazom je splezal na svojega konjiča in bil silno zadovoljen sam s seboj, ko je odjezdil po ozki in slabi poti proti Visokemu.

Ob bregu tik potí je počivala Franca z Dobja. Težki koš je bila posadila tik sebe v travo in si s predpasnikom brisala razžarjeni obraz. Kakor dve zvezdi so se bleščale oči s tega obraza, in lice je imela, kjer se je kazala roža pri roži.

Raztajalo se je srce pisarju in ravno pred njo je obstal s svojim konjičem. Menil je govoriti ž njo, ali besedo mu je zapiralo, da ni vedel, kaj bi govoril. Končno je izpre-

govoril: »Hvaljen bodi Jezus in njegova gospa Porodnica!«

Tesno mu je bilo nato; spodbodel je konja ter odjahal, da se je odtegnil mōči bleščečih dekletovih pogledov. Dekle pa je gledalo za njim, temno in sovražno. Ko se je skrila njegova podoba na ovinku, je stisnila roko v pest in siknila zaničljivo: »Papist!«

II

Jaz, Jošt Tolmajnar, pisar milostivega svojega gospoda, pišem dalje. Zapisujem, da živimo v časih, ko je Lucifer vstal iz svojega pekla in prišel na našo zemljo. Menih iz Wittenberga je odpadel od pravične vere, in njegovi služabniki prihajajo na nas kakor kobilice na zeleni travnik. Težko je najpobožnejšemu človeku ostati stanovitnemu, ker se mu ponujajo izkušnje.

Zategadelj sem si izbral družico, da sva oba stanovitna v veri in ljubezni. Sveti Odrešenik, Ti pa glej z zadovoljnostjo na to zvezo in v Svoje mogočno varstvo vzemi najvernejšega hlapca Jošta Tolmajnarja.«

*

V tisti dobi se je moral vsakdo, če je kaj imel, bati ponoči in podnevi za svoj imetek. Vlačili so se po pogorju raznovrstni postopači, stari vojaki, stari berači. Vse to je kradlo; posebno kuretina ni bila niti za trenotek varna stradajočega svojega življenja. Tudi oznanovavci novih ver so se klatili okrog. Razkolniki so rastle kakor gobe po deževju in toliko gorečnejše so širili svoje nauke, ker so se dobro redili in pasli o njih. Na večer so silili v pogor-

ske koč, in tako se je nabrala družba, prerazlična pod eno in isto streho. Z mrakom so prihajali, z zoro odhajali. Vedno so živeli v strahu pred loško »gvardijo«, ki je prežala za njimi ter jih lovila po holmih. Divje življenje je bilo, in reformacije valovi so pljuskali do najskritejših kotov dežele.

Ko je oče Primož stal zvečer tistega dne pred leseno svojo hišo, da bi si ohladil od radosti razburjeno glavo, je ugledal onkraj vode tri osebe. Bili sta to dve ženski in v njuni družbi mož korenjaške, kakor hrast visoke postave. Nosil je oprtiv obširen koš, ki je moral biti precëj napolnjen, ker so bile obramnice prav močno napete. Ta družba je prebredla plitvo vodo, potem pa naravnost krenila proti Dobničanovi hiši. Skoraj pri gospodarju se je zgrudila starejša ženska — imela je resast obraz, obkrožen z že skoraj popolnoma sivimi lasmi — na zeleno tratino. Tam se je zvijala, kakor da jo vije božjast.

»Mati Maruša, ali spet vidite?« je zavpila mlajša tovarišica.

»Mati Medudka, kaj vam govori?« je kričal orjak ter jadrno odložil svoj koš v travo. »Kaj vam govori?«

»Vprašaj moža, stoječega tam pred hišo — obilo greha mu tare dušo — vprašaj tega moža!«

Starka je govorila, kakor so tedaj govorili luteranski predikantje, katere je brez dvojbe posnemala v svoji

govorici — »vprašaj ga, kako pravijo tej gori? Moja duša mi govori, da je to gora Blegaš!«

»Blegaš je, Blegaš,« se je oglasil Primož z Dobja, še prej, nego je prišel oni k njemu.

»Mati Maruša, kaj vam govori?« je ponavljal velikán svoje vprašanje.

»Vidim ga, poslušam ga,« je pričela starka slovesno, zagledavši se v večerno nebo, »na zlatem vozu prihaja in s sveto vodo me škropi in ob njem so vse vojske angelov in arhangelov. In tako govori: vse je zapravljenó, vse je hudobno in popačeno, z vesoljnim potopom zopet pridem na zemljo, in človek in živina bosta potonila. Ti pa, Maruša, hči Andreja Pogorelca in Lenarta Meduda čista gospodinja, ti ne boš prej deležna nebeškega kraljestva, dokler ne boš postavila cerkve na gori Blegaš, kjer se bo čistilo petero mojih ran!«

V tem se je bila tudi mlajša zamekníla. Komaj je utihnila ona, se je oglasila ta: »Gledam jo in poslušam nebeško Gospo. V modri obleki je in rdeče ima rokave. Pred Bogom kleči in prosi Ga, da bi nas ne udaril in ne kaznoval. Delajte pokoro, delajte pokoro!«

Na zemlji ležeč sta ti čudni svetnici zvijali telo, kakor bi trpeli najhujše bolečine. Napele so se jima oči in pot jima je zalil obraz ter neprestano sta klicali: »Delajte pokoro!« Končno sta pa vendar onemogli in težko sopeč ležali v hladni travi. Tedaj je prišel trenótek za velikána.

Pokleknil je in dvigal roke proti nebu tuleč: »Molimo, molimo! Konec sveta se bliža in sodni dan je prišel! Molimo, preljubi kristijani!«

Oddehnivši se, vpraša s sladkim glasom: »Čigavi smo?« Sam je odgovoril: »Našega milostivega Jezusa smo vsi! To vam pripoveduje Jeronim Stópistran, ki je samega hudiča ugnal v cerkvi, na Koroški Beli, gori na Gorenjskem! Zatorej delajte pokoro, pokoro!«

Jerom Stopistran je izvlekel bič nekje iz svoje obleke in tepel se je ž njim po svojem telesu, da je kar tleskalo in da se je od prahu vse kadilo. Naposled je tudi omagal in vsi trije so ležali brez moči na tratini. Tuintam je za-ječal kdo: »Milostivi naš Jezus!« ali pa: »Sveti Duh, pri-di k nam!« ali: »Molite, molite, sodni dan je prišel!«

Bravec je že ugenil, da je tu nastopil oddelek takoime-novanih »skakačev« ali »tresočev«, ki so tedaj s svojimi nauki pomnoževali zmešnjavo na zmešnjavo, vladajočo na verskem polju. Vsa družina Dobničanova se je zbrala okrog tujcev in opazovala strmeč, kako so ti častili Boga.

»Kaj pa hočejo!« je vprašal hlapec Miha.

»E, kaj,« je odgovoril Peter, »novo vero prodajajo, pa bo slaba, ker so babnice vmes!«

»Te še maše ne bodo mogle brati,« je pristavil Miha. »Pojdiva! Pri Omejcu na Lajšah bomo danes podrli hlev, ker je Tonetu z Brda brata ubil. Naprosil je nekaj znan-

cev, da mu pomagajo, ker drugače pravice ne more dobiti. Udarimo tja!»

Hlapca sta takoj odšla. Drugačnega mnenja pa je bila hišna gospodinja, stara ženica. Že spočetka je točila solze in ihtela: »To je prava pobožnost! To so sveti ljudje! Oj, da bi le hoteli pri nas prenočiti!»

»Mati, takovi ljudje se res ne smejo odganjati,« se je oglasil tudi Luka z Volče. Za grmom je tičal in čakal, da je odjezdil visoški pisar. Potem pa je takoj zopet prilezel k hiši in zatrdno sklenil, da mora dobiti svoj dar. »Če bi jaz kaj imel,« je nadaljeval berač, »bi jim skuhal večerjo in še mesa bi jim priložil, da bi bili vsi siti. Bogu všeč bi to bilo, naj reče kdo, kar hoče!»

»Dobro je, da smo zjutraj jarca zaklali,« je odgovorila hišna gospodinja, »jim ima človek vsaj kaj dati!»

»Malo slame nam dajte, da ležemo nanjo, drugega nečemo!»

S temi besedami se je dvignil Jerom Stopistran s trate in je s sumnjo opazoval Luko, berača. Očividno ni vedel, kam bi posadil tega moža, in meril ga je od nog do glave, prav kakor bi slutil v njem tekmeca, ki mu je morada s svojo »svetostjo« že prevzel prebivavce te hiše.

»Zdaj te poznam: Jeromen si in nihče drugi,« zavikne Luka. »Lej ga, ali me ne poznaš? Mar nisem bil v cerkvi na Koroški Beli, ko si ti opravljal službo božjo? Mar ga nisem videl tam hudiča v kozlovski koži, ki je bil črn

kot oglje in je gledal kot osa? Mar nisem delal križa za križem, ko si ga podil iz cerkve, da je zbežal pred tabo na Storžič, ali pa še celo na Grintavec? Oj, ljudje božji, to je svet in pravičen mož, in veselite se z mano, da ga imate pod streho!»

Ko mu Jerom ni ničesar odgovoril, se obrne Luka k njegovi drugi družbi.

»Sveta Marija!» zakliče. »Tu je tudi mati Medudka! Ali še živiš? Ali si že dozidala cerkev na Sveti gori pri Planini? Oj, služabnica božja, srečne oči, da te še gledajo!»

In skrivnostno se obrne k hišni gospodinji ter ji pravi poluglasno: »Maruša Medudka je, tista, ki zida cerkev na Sveti gori pri Planini. Vsak dan je zamaknjena, da gleda obličje našega preljubega Jezusa. Boga hvalite, da hoče v hišo!»

»Le v hišo, da smo na gorkem in na suhem!» je pozval v tistem hipu oče Primož navzočno družbo.

Ni si dala prigovarjati.

Najprvi je silil v hišo Luka z Volče. Ko so drugi vstopili, so ga že opazili na klopi pri peči, po kateri je bil razložil svoje stvari. Dolgi Jerom pa je kar sredi hiše odložil svoj koš, iz njega izvlekel umazano prtenino in jo razgrnil po tleh. Mati Maruša je takoj padla na kolena, dvignila roke proti nebu in zamolila: »Bog, ne pozabi te hiše!» Nato pa je kakor snop padla po rjuhi in se v hipu

zamekníla. Da je lažje ležala, ji je potisnila mlajša »svetnica« nekaj cap pod glavo.

»Bo li že zaspala?« je vprašala hišna mati skrbno. »Naj vendar počaka; pripravila vam bom malo večerje!«

Jerom je odgovoril: »Tako leži na golih tleh vsako noč!«

»A večerjala bo vendar?« vpraša gospodinja znova.

»Ne vem; sedaj premišlja, in buditi je ne smem! Pa le skuhamte!«

Na ta odgovor Stopistranov je odhitela mati Dobničanka v vežo. Kmalu se je začulo izpred peči vreščanje in vrenje, kar je kazalo, da se pripravlja dobra večerja.

Ravno v tistem času — v tem se je bilo stemnilo — je slonel ob stari hruški za Dobničanovo hišo človek, zavit v dolgo črno obleko. Na prvi pogled si spoznal v njem novoverskega predikanta, ki je tiste dni v pogorju razširjal nove nauke. Bil je to Juri Knafelj, mož v cvetoči mladosti. Kakor kip je stal pri deblu in oči je vpiral v nočno temo. Pričakoval je nekoga, ali dolgo časa brez uspeha. Končno se je pri hiši iz sence izvila ženska oseba, se ozrla plaho na vse strani, potem pa prihitela na mesto, kjer je stal predikant.

»Pozdravljam te v imenu Jezusovem,« jo je ogovoril le-ta tiho. »Dolgo sem te čakal, Franca!«

»Nisem utegnila prej priti!« je odgovorila domača hči. »Vse polno jih je v hiši, in morala sem kuhati večerjo!«

»Ali ste vsi stanovitni, kar vas je spoznavavcev svetega evangelija?« je vprašal nato predikant. »Kaj se je zgodilo, kar me ni bilo tu od zadnjega časa?«

»Stara Véharica je bolna in prav težko umira. Hrepeni, da bi ji vi odprli vir prave vere, gospod Juri!«

»Tako jutri zjutraj pridem k nji! Zdi se mi, da jokaš!«

In res so se dekletu utrinjale debele solze po obrazu in ihtela je.

»Kaj ti je? Spoznavavci svetega evangelija nimajo skrivnosti pred sabo!«

»Gospod Juri, gospod Juri, omožiti se moram!«

Skoraj glasno se je jokala pri teh besedah.

»Ali te silijo doma? Koga naj vzameš?«

»Pisarja z Visokega! Tega papista, nikdar ne! O moj Bog, moj Bog!«

»Govoril sem s svojim očetom in menil je, naj si vzamem v zakon deklico iz teh pokrajin, da bo služilo to v spodbudo vsej občini svetega evangelija, Tebe vzamem!«

Iz srca ji je zahitela kri v obraz, da je cvela kakor roža. Sklonila se je k tlom in v svoji sreči ni vedela drugega odgovoriti nego: »Gospod Juri, gospod Juri!«

Predikant jo je vzdignil z zemlje in izpregovoril mrzlo: »Pred svetim evangelijem smo vsi enaki! Sedaj pa pojdiva v hišo, morda je ondi kaka duša, v katero bi plodonosno zasejal zrno svetega evangelija!«

Prišedši v hišo sede predikant na klop, kjer je v steni gorela trska. Odpre sveto knjigo in v polumraku prične čitati i nje, ne meneč se za družbo. A tudi ta se ni brigala zanj.

Govorica je bila potihnila po sobi: vse je težko pričakovalo večerje, in še celo mati Medudka je zastokala včasih na trdem svojem ležišču.

Kmalu je postavila hišna mati na mizo veliko skledo, v kateri so se kadili veliki kosovi kuhanega mesa. Prvi je prilezel Luka od peči in takoj je razkoračen sedel na glavnem prostoru, prav kakor bi se bilo vse skuhalo zanj.

Tudi Jerom Stopistran je kaj ročno primahal ter hotel jesti.

Tedaj se je pričela prekladati po tlaku mati Medudka; iz zamaknjenja jo je prebudil duh mesa. Dvignila se je z ležišča in pričela moliti dolgo molitev; vstala je, še pogledala ni enega ni drugega in prišla k mizi, prav kakor vsi drugi.

»Saj bo vendar večerjala,« je dejal Jeromen hišni gospodinji; »to mora biti bogoljubna hiša, da jo mati Maruša tako časti.«

In materi Dobničanki se je dobro zdelo in čutila je res veliko čast, ki je doletela nje hišo!

Pri vratih je sedel Jurij Knafelj s suhim svojim telesom. »Prisedite, gospod Juri, in zajmite tudi!« ga je ogo-

vorila hišna gospodinja. Šele potem je sédel k mizi, ali zdajci je razprostrl knjigo pred sabo in pričel je, ne meneč se za govorico navzočih ljudi, z oduševljenim glasom čitati poglavje svetega pisma. In ni se prej doteknil jedi, dokler ni do konca prečital vsega, in še potem je vestno molil in klical »Gospoda«, da bi blagoslovil vse, kar bodo snedli služabniki Njegovi ta večer.

»Ta vera ni prava,« je izpregovoril berač Luka. »Predolge molitve ima. Kratka molitev, ta je dobra! Kako si molil ti, Stopistran! Dejal si: ‚Kristus, pokončaj ga!’ in mehak je bil vrag in kakor burja je odpihal iz cerkve!«

»Tudi meni se ne zdi ta vera prava,« odgovori Jerom. »Spleteničijo vse skupaj, na koncu pa nobeden ničesar ne ve! Vera mora prihajati iz ljudstva samega, kakor je prišel premilostivi naš Jezus iz srede ljudstva!«

»Kaj boš ti govoril!« mu je prestrigla Medudka besedo in z žlico lovila velik založaj mesa po skledi. »Meni se prikazuje naš Jezus, ti si pa Jud, in škoda je, da nisi uto-nil v Rdečem morju! Veliko je poklicanih, a le malo nas je izvoljenih! Ti preveč govoriš in premalo moliš, Jerom!«

»Molčal bom, mati Medudka, molčal,« je zatrjeval Jerom.

Obrnil se je pa proti mlajši »svetnici«, sedeči mu ob strani, in siknil: »Da smo danes v kaki hosti, bi ji že pre-

mlel kosti, da bi ne videla Jezusa, ampak samega hudiča!«

»Mulier taceat in ecclesia!«

To in ničesar drugega ni izpregovoril predikant in kos ovsenjaka je prelomil in si drobil od njega ubogo večerjo. »To se pravi: ženska môlči v cerkvi, za to niste poklicane!«

»Mati Maruša, ta pravi, da morate jezik držati za zobmi in da se vam Kristus ne prikazuje!« se je zasmel berač Luka.

»Kaj, da bi govoriti ne smela?« — in zdajci se je našopirila kakor jarčica, če se ruje s svojo sorodovinko, in vstala je, suho roko je v pest stisnila in proti predikantu jo je dvigala — »in sam Kristus se mi prikazuje, in mi ukazuje: govori in oznanjaj pokoro!«

Govorila bi bila še in se pénila, da se niso tedaj odprla vrata. V sobo pa je stopil mož precèj trebušat, z dobrovoljnim obrazom. Za njim je vstopila tenkà, suha prikazen z mogočno napolnjeno vrečo ob plečih.

»Hej, oče Mrcina je tu!« je zavpil rejeni mož. »Jaka, odlazi na klop pri peči! In ravno večerja je tu! Božja porodnica me je sama semkaj privedla! Alo, stisnite se malo, da se dobi prostorček zame! Tudi žlico sèm, da bom jedel, ker sem lačen. Benedicite!«

In Matija Mrcina, tedaj slabo plačani župnik v starodavnem Kranju, je udaril s pestjo po mizi, da je na nji vse zašklepetalo.

»Jaka, prisedi še ti!«

In od peči se je odvila suha prikazen kranjskega cerkvenika, ki je naglo potem pri skledi tekmoval s svojim župnikom. »Oče Primož,« je govoril ta, »to se vam čudno zdi, da sem sam prilomastil v hišo kakor volk v ovčjo stajo ponoči po polnoči. Vendar tukaj sem z dovoljenjem cerkvenega vašega oblastva, ki ima v teh prekletih časih še nekaj moči. V Kranju pa se šaliyo iz nas, ti peklenški luterani, da niti spati ne moremo mirni!«

»Zato jih bo Bog sodni dan zavrzel, he, he!« se je oglasil šibki cerkvenik.

»Zid pri cerkvi se nam je podrl, in vem, da so ga ti reformatorji izpodrili! Matija Mrcina pa zidaj potem, če ima kje kaj vzeti! Oče Primož, sedaj pobiram, in nekaj boste dali, za to vam pa nekaj vaših grehov s seboj vzamem!«

»Dal bom — duhovni oče, dal bom!« je hitel oče Primož.

»Pohvalim vas potem v Loki na gradu,« pravi Mrcina, »kjer beseda župnika Mrcine izda več kakor pri kranjskih faranih!«

Tu je treščil oče Mrcina z roko ob mizo, da je zopet vse zašklepetalo. Ugledal je predikanta.

»Kaj, magister Juri, ali si ti tudi tukaj in seješ ljuljko med pšenico? Vidiš, kako si nespameten! Tu stradaš, tu begaš okrog ponoči in biričev se bojiš! Pa bi lahko v Kranju na gorkem za pečjo tičal; vidiš, kako si nespameten! In vendar vsi Kristusa molimo!«

»Ti ga moliš z mesom, ne z duhom; ti ga moliš s trebuhom, toda ne z dušo!« je odgovoril predikant temno.

»Predobre volje sem danes, da bi se prepiral s teboj. Pojdi Belcebubu v trebuh, ti griža črna!«

Kranjski župnik je jedel nato z veliko slastjo, prav kakor bi predikanta ne bilo navzočnega. V hiši pa se je bila nabrala tačas vsa Dobničanova družina ter se gostila pri drugi mizi z ovsenim sokom, ko so se gostje pri drugi mizi mastili z mesom, dasi podnevi niso nič delali!

Pri tej priliki je Jerom Stopistran skrivoma in tihotapsko smuknil iz sobe. Stopivšega v vežo je objela tema.

Samo od ognjišča se je kazalo nočno obnebje, prožeče se nad tiho krajino. V tem oknu je na šibkem drogu čepela hišna kuretna, tiščeč glavice med peroti in sanjajoč o pšenici, ki jo je zobala za dne.

K tej speči družbici se je pritihotapil Jerom in mlademu petelinu je pogladil z roko po perju. Zaspano je revišče izvleklo trudno glavico izmed volnene gorkote in zagazilo ž njo med svetnikove prste. Ti pa so umeli posel svoj preizvrstno, in kakor bi trenil, je bil zasukan

vrat, da je krilatega pevca zdajci zapustilo drago življenje in da se je težko truplo zavalilo Jeromu v drugo roko.

Takrat je prihitel nekdo mimo hiše, pred vežo je zakričal: »Loški so tu!« In pred oknom je zopet obstal in znova zakričal: »Bežite, loški gredo s sulicami in vas iščejo!«

Jerom je skočil prestrašen na prag in vrgel mrtvega petelina v koprive, ki so rastle okrog opla. Iz hiše sta takoj prihrumeli mati Medudka in nje tovarišica. Ta je bila tudi Jeromov koš oprtala. Najbrž je bil to njih zaklad, kjer so bile spravljene vse svetinje nove vere. Tudi v nevarnosti niso pozabili tega svojega zaklada, a Jerom je bil vendar toliko nepriljuden, da ni odvzel bremena ženski. Z veliko spretnostjo se je izmuznil pri vežnih vratih na plano in potem po melini navzgor, kjer se je kmalu vsa družba poskrila po grmovju. Tudi predikant je stopil iz hiše, ali le počasi je korakal in niti ozrl se ni, ko je polagoma odšel v gozd za hišo. Samo župnik Mrčina je ponosno obtičal za mizo, zajemal iz skleda in govoril: »Zdaj vidite, zverine, kje je prava vera! Moja vera je prava!« — In tu je udaril z roko po mizi, da se je vse potreslo. »Da, moja vera, ki je taka, da lahko v hiši ostanem, če pride gosposka.«

Zunaj je nekdo na okno potrkal; čulo se je tudi, kako so s suličnimi ročaji tolkli ob vrata.

»Ali se kaj krivovercev skriva pri vas?« je vprašal hripav glas. »Koga imate notri? Ali imate kaj pijače?«

»Ta veliko vprašuje!« se je zagrohotal župnik za mizo. »Kdo bo tukaj! Jaz sem, oče Mrcina iz Kranja, in pri Dobničanu sem v gosteh!«

»Oj jej! Oj jej!« se je začul glas enega biričev na poti. »Oče Mrcina je notri. Le hitro dalje, tu vem, da ni kapljice ostalo, in snedel je gotovo tudi vse! Hajdimo, da pridemo do Tičnika!«

Kmalu so se čuli koraki odhajajoče straže, in oče Mrcina se je zibal od smeha za mizo. »Naj stradajo ti hudiči! Kakor jih sovražim, te krivoverce, vendar bi ne hotel, da bi jih mrcvarili. Prasice loške! Pojdite tako daleč, da vas nikdar več ne vidim, freisinškega škofa presiti hlapci!«

In zopet je z roko ob mizo usekal, da se je vsa pretresla.

»Vi mi pa posteljo pripravite,« se je obrnil nato k hišni gospodinji. »Tu sredi hiše nanosite slame! Dobro sem se najedel, dobro hočem tudi spati. Deo gratias!«

Zunaj pred hišo pa je tisti čas Jerom Stopistran prebrskaval koprive za petelinom. Brskal in brskal je, da so ga pekli vsi prstje. A ničesar ni mogel dobiti in končno je med tihim preklinjanjem zopet odrinil po grmičastem bregu. Izza hruške ga je opazoval naš znanec Luka z Volče in pritiskal roke k trebuhu, da bi ne bil izbruhnil

v glasen smeh. Udušenega petelina pa je bil spravil v svojo malho in sedaj, ko je Stopistran odhajal, je govoril za njim: »Ali misliš, da mi spimo, kadar kradeš? Mi smo tudi dosti sveta videli, čeravno nismo preganjali hudičev po Koroški Beli! Ha, Ha!«

III

Z žalostnim srcem jemljem, jaz Jošt Tolmajnar, pero v svojo roko in zapisujem, da me je gospod Bog udaril s Svojo močjo. In zdaj sem v stiskah in veliko trpim, ker je tako ugajalo zapovedniku mojemu, blagorojenemu gospodu Janezu Krištofu Herbertu s Hohenburga. Kdor služi, ne delaj ničesar brez vednosti svojega gospoda. Po vsej pravici se je razsrdil zapovednik moj, ko sem se vendar hotel oženiti brez njegove vednosti, brez privoljenja njegovega. Hlapec tvoj ti bo pokoren, gospod, in z vdanostjo bo prenašal zaslužen kaznen.

Drugo je, kar mi napravlja še večje bolečine v teh stiske polnih dneh! Kaj naj počnem z visokorojeno to žensko? Nisem učen: ne, kako je besedo zasukati, da ji bo prijetno zvenela na uho; ne, kako je pred njo klobuk sneti z glave, in tudi ne, kako naj se prikloni telo, da ji bo všeč. Mislil sem, da je pobožno moje življenje. Pa tukaj vidim, da sem velik grešnik. Drugače bi ne prihajala taka pokora name. Jezus zveličani, smiluj se služabnika Svojega Jošta Tolmajnarja! Iz globočine svojega srca vpijem k Tebi tako! Amen.«

*

Ko je Jošt Tolmajnar tisto popoldne prijezdil do Visokega, se ni malo začudil, opazivši pred dvorcem tolpo orožnikov. Konji so se pasli po zelenem travniku in tepali travo, jezdec pa so ležali tik pota na hrbtu ter zrl v jasno nebo. Načelnik njih je tičal še v sedlu in skokoma pridiral nasproti pisarju, ko je ta komaj prekoračil ozki most. Z veliko plašljivostjo je spoznal Jošt v njem svojega gospoda, loškega oskrbnika Janeza Hohenburga. Hotel je zlesti s konja, ali oni mu je z roko namignil, da ostani, kjer je.

»Za Boga, kje tičiš, amice?« je izpregovoril oskrbnik. »Ali meniš, da čas kradem in da se mi ljubi ravno tebe čakati, dokler ne prilezeš odkod kakor polž!«

Pisarček se je tako resnega odgovora zelo prestrašil; gnetel je klobuček v roki in to tako nerodno, da se je prelomilo belo pero, ki mu je služilo v največji lišp.

»In Visoko ti lahko odnesó! Če kmetje še kradejo, kakor so nekdaj, nimaš ga zrna v žitnici!«

»Milost vaša« — in Jošt Tolmajnar — v svojem strahu ni vedel drugega odgovoriti — »ženil sem se in zategadelj sem moral od doma!«

Oskrbnik je zategnil uzdo, da se je konj spel pod njim. »Ha, ha!« je izpregovoril nato z naglasom, ki je pisarju pretresel srce in drob. »Ha, v teh časih, ko nam hudič

jemlje sveto našo vero, utegneš laziti za ženskami! Tepec, glej, da veruješ v pravega Boga in da te pri deseti ni preveč ne osleparijo! Toda o tem kak drugi dan! Sedaj jezdi z menoj, da ti povem, kar ti imam povedati!«

Pisar Tolmajnar je prijezdil k svojemu ostremu gospodarju in ob njegovi strani je jezdil po beli poti proti belemu dvoru. Ves je bil oblit s potom, od nog do glave je tičal v môči in pred pogledom mu je vse mrgolelo, da so se mešala drevesa in poslopja z oblaki večnega neba.

»Torej poslušaj!« je pričel Janez s Hohenburga. »Odgovoren si mi za vse, in če se kaj pregrešiš, boš čutil težo moje jeze. Bolje bi bilo zate, da se tedaj podre najvišji stolp loškega gradu nate!«.

Jošt Tolmajnar se je ponižno priklanjal in z roko si je brisal debele srage, ki so se mu nabirale na čelu. »Vse storim, kar zapoveste, gospod milostivi!« je vzdihnil v veliki svoji stiski.

»Tega tudi pričakujem!« je odgovoril oni osorno. »Saj me poznaš! Sedaj poslušaj! Premilostivi naš škof in vladar, katerega nam Bog ohrani še dolgo vrsto let« — tu je snel Janez s Hohenburga klobuk z glave — »se je spomnil mene, najnevrednejšega hlapca svojega in mi je poslal nekaj pod streho loškega gradu, kar mi ni napravilo posebne radosti. Ženska je to, visokega stanu, in priporočam ti, da govoriš o nji z največjo spoštljivostjo, dasi je krivoverka!«

»Luteranka!« je zaječal Jošt.

»No, kaj je to?« je odgovoril oni. »Če je drago sorodnici prevzvišenega škofa in vladarja našega, da želi imeti novo vero, to je vse kaj drugega, kakor če bi na primer hotel ti biti luteranski predikant. To moraš menda vendar umeti! Kaj?«

»Umevam, gospod milostivi, popolnoma umevam!«

»No, prav! Sedaj je tukaj, in sedaj moramo gledati, da izpolnimo svoje dolžnosti! Ukazi so taki, da ostane tu na Visokem. Ti pa pazi, da je ne iztakne kakšen predikant in da pojde vsako nedeljo v cerkev! Poleg tega takisto nikdar ne pozabi, da je sorodnica škofa tvojega in da ji imaš izkazovati največje spoštovanje!«

»Največje spoštovanje!« je govoril pisar vzdihujoč za njim.

»Če te kdo vpraša, kako ji je ime, reci, da je to grofica Suzana in da drugega ničesar ne veš! Ali si vse umel?«

»Sem, gospod milostivi!«

»Moja pa bo skrb, da iz Loke dobiš vse potrebno. Zbogom, amice!«

Že prej je bil z roko mignil jezdecem, da so posedli na konje.

Sedaj ga je obkrožila vsa četa in ž njo je oddirjal po poti proti Loki. Jošt Tolmajnar pa je obstal na mestu, prava živa podoba bede in zapuščenosti!

V nekaki nezavesti je prihajal grajski pisar tisti večer pred visoške hleve.

V dvorcu so gorele že luči po vseh zgoranjih prostorih in v vsem poslopju je vladala živahnost, prav kakor v časih, ko je škof prišel na jesenski lov ter s svojim obilnim spremstvom tu nočeval. Oddal je hlapcu konja in molčé odšel proti veži.

Na stopnicah sta sedela oborožena grajska hlapca in eden je ravno izpregovoril: »To bo dolgočasno stražiti to žensko! Da bi le kaj pijače bilo!«

»Saj ga poznaš, tega pasjega oskrbnika,« je odgovoril drugi; »vse bi rad sam pognal in požrl. Na Laško se bom vpisal, tam bo kaka vojna in tam se dobro živi!«

Jošt Tolmajnar je stopil v vežo. Na velikem in prostornem ognjišču je gorel ogenj v mogočnih plamenih ter švigal okrog trebušnega kotla, ki je na težki verigi visel od stropa. Mina, kuharica iz loškega grada, je vrtila s potnim obrazom pišče, da se je pravilno peklo nad žerjavico, in deklam je ukazovala, da so prestavljale lonce, donašale vode in cepile drva. Ugledavši našega pisarja, je Mina takoj oblastno zavpila nanj: »Pod to streho pa res ni nič! Ni jajec, ni masti in še moke ni! Moj Bog, kaj bi počeli, če bi prišla Njega presvetlost, premilostivi škof, in bi hotel tu nočiti in jesti! V zemljo bi se morali pogrezniti, če ne bi hoteli mu skuhati samega fižola, kakor ga kuhate svojim svinjam! Nisem vedela, da tako

slabo gospodarite, gospod Jošt! Da nismo zasačili pod streho grahaste koklje, ki jo sedaj tu vrtim na ražnju, ne vem, kaj bi bila jedla premilostiva grofica Suzana!«

»Kdo je znal, da pridete!« je odgovoril Jošt zamolklo. »Vitez Hohenburg mi ni pisal, ne sporočil. Kje naj vzamem mesa in drugih potrebščin? Na Visokem je revščina, mati Mina! Tudi mi je vitez Hohenburg, predobri naš gospod, pravil, da ste vse s seboj pripeljali.«

»Kaj« — in mati Mina je tu za naše čase precèj robato zaklela — »kaj vi mislite, da nam v Loki na gradu vsega ostaja? Kmetom recite, pa vam navlečejo skupaj; mi pa moramo vse kupovati in drago plačevati! Glej, da lonca ne prevezneš, burklja poljanska!«

Zadnje besede so veljale dekli, ki se je pri ognjišču nerodno sukala. »Že vem, da bom pa le jaz morala vse prebiti zavoljo te luteranske grofice!«

Še bi se bila jezila kuharica Mina, ali prav takrat je prihitela po stopnicah s prvega nadstropja nizdol mlada gosposka ženska. Bila je to, tako je mislil Jošt Tolmajnar, nekaka hišna pri grofici Suzani. V tistem času pa se je zeló ošabno nosila in silno osorno je vprašala: »Ali boste že vendar kaj scmárule?«

»Kaj hočemo pripraviti, ko nimamo ničesar v roke vzeti!« je odgovorila kuharica Mina ravno tako osorno.

»Tiho!«

In tu je debelo kuharico tako ostro pogledala, da se je tej takoj vsaka beseda zaprla. Potem pa je ugledala Jošta Tolmajnarja.

»Kdo ste vi?«

Ubogemu pisarju je šinila kri črez belo lice, ko je čutil pogled mladega dekleta.

»Jošt Tolmajnar, grajski pisar tu na Visokem!« je odgovoril ponižno.

»Grofica Suzana je že povpraševala po vas, ali nikjer vas ni bilo!«

»Gospod vitez Hohenburg je imel z mano opraviti, in mati Božja ve, da bi bil drugače že prej doma!«

»Gospod vitez Hohenburg!« se je zasmejala pikro hišna. »Pognali bi ga bili, da bi bil tekel tja do Rima! Matere božje mi pa ne častite, ker grofica Suzana tega neče! Mi smo spoznavavci svetega evangelija! Sedaj pa stopajte za mano, mladi vi krivoverec! Ha!«

Sfrfotala je po stopnicah navzgor. Jošt Tolmajnar je korakal za njo in hipoma ga je navdala čudna srčnost. Čutil je, da ima vendar s samimi luteranci opraviti, in toliko je vedel, da ne bo pustil, da bi ga zaničevale te tujke in spoznavavke krivega preroka!

Stopila sta v tisto sobo, ki je bila pripravljena za prevzvišenega škofa samega, če je hotel nočevati na Visokem. Ali danes pa so bile ta krasni prostor zasedle te ženske, in postelja, ki je služila dosedaj blagoslovljene-

mu nasledniku apostolov, je imela danes objeti grešno telo mlade luteranke! Pisarju je hotela zastati kri v srcu. Ozrl se je po stenah, kjer je viselo nekaj v železje zavitih podob freisinških škofov, in videlo se mu je, kakor bi ga ironično opazovali ti stari obrazi izmed starih, okajenih okvirov. Z globokim poklonom je obtičal pri vratih. Mlada njegova spremljevalka pa je veselo vzkliknila:

»Tu je naš strah, Suzana! Glej ga sovražnika svetega evangelija! Ta nama ima z oboroženo roko zapirati pot do nebes! Ha, ha!«

Jošt Tolmajnar je dvignil oko. Ondi v visokem stolu je sedela bogato napravljena ženska. Kaj tako krasnega naš pisar do tistega dne še ni bil ugledal. Okrog rožnatega obraza so se ji usipali na ramo rumeni nemški lasje v toliki obilici, da se je bilo čuditi, da nje glavica ni opešala pod tem lepim bremenom! Obleka se ji je tesno oprijemala telesa, tako da so se povsod kazale bohotne oblike njegove. Grofica Suzana je imela tedaj komaj dvajset let in je cvela v pomladi svoje lepote! Tistikrat pa je bila razjarjena in z belo roko je včasih udarila po mizi pred sabo.

Pisarja niti pogledala ni. »Lepa ječa bo to, Agata!« je izpregovorila rezko. »In jaz samo tega ne umejem, kako je grof Herbert pripustil, da so me služabniki babilonskega mašnika privedli semkaj! Toda močno se motijo,

ako mislijo, da nas bodo s takimi silami odtrgali od svetega evangelija!«

»Nikdar ne!« je pritrdila ona žarovito.

Postavila se je tik pisarja ter dejala: »Nikdar ne! Mi ostanemo spoznavavci svetega evangelija, akotudi se Njega presvetlost v Freisingenu radi tega razpoči!«

»Krivoverci so od nekdanj z veliko trdovratnostjo zagovarjali krive svoje nauke,« je odgovoril Jošt Tolmajnar tiho ali odločno. In še je dostavil: »Krivoverec se predružači šele tedaj, ko ga satan trga s svojo pestjo!«

»Kdo je krivoverec?« je vprašala grofica Suzana razburjeno in se dvignila s stola.

Pisar se je globoko priklonil: »Z vso spoštljivostjo, ki mi je naložena v dolžnost, trdim, da je vsakdo krivoverec, ki lazi za tistim menihom, odpadnikom od prave svete vere!«

»Ti lažeš, hlapec umazani!« je odgovorila grofica razljučeno. »Vi vsi ste krivoverci, ko vendar molite les in kamen, kar je vse mrtvo! Da veš, prase babilonsko!«

Jošt se je zopet priklonil. »Kakor ukazujete, milost vaša, ali vendar ni tako. Da mi je smeti z vami govoriti, kakor mi ni, bi izpregovoril pač drugače!«

»Kako bi govorili potem?« je vprašala Agata.

»Potem bi vas privezal tam spodaj k orehu na dvorišču in dvema hlapcema bi ukazal, da bi vas tepla do krvi, dokler bi na kolenih ne klicali na pomoč božje naše

Porodnice, ki kraljuje nad nami v nebesih! Tako bi delal jaz tedaj!«

»Čemu se pripravamo ž njim?« je rekla grofica Suzana. »Mi se ne bojimo niti njega, niti njegovih hlapcev! Čula sem, da oznanjuje v tem pogorju častitljivi magister Juri sveti evangelij. Glej, da mi ga privedeš tu sèm, ker nečem ostati brez tolažbe svoje vere!«

»Z vso spoštljivostjo do vas,« je izpregovoril pisar in se zopet globoko priklonil, »omenjam, da se resnično klati ta predikant po hribih tod okoli. Pa če ga zalezem, bodisi na Visokem ali v zelenem gozdu, ga izročim svojim hlapcem, da ga vlečejo v Loko. In če se zlepa ne vda, tedaj bo odbila zadnja ura grešnemu njegovemu življenju, kakor gotovo nam je sveta Devica porodila odrešenika svetá!«

»Ali jaz hočem, da pride predikant Juri semkaj!«

In grofici Suzani so se kar iskre utrinjale iz oči.

»Kakor ukazujete, milost vaša, ali jaz ga vržem v železje, ker mi je tako zapovedano. Tudi mi je vitez Hohenburg govoril drugače!«

»Kaj ti je govoril ta Hohenburg?«

»Da imate vsako nedeljo in vsak praznik hoditi k službi božji; da se imate spodobno vesti, in da ne boste v pohujšanje srenji, ki jo itak na vseh straneh zapeljujejo odpadniki!«

»V cerkev k papistom?« je odgovorila zaničljivo Suzana. »Če me hlapci s silo vlečejo tja, drugače ne, ljubi prijatelj moj!«

»Gospod s Hohenburga je tako zapovedal. In če bo treba hlapcev, jih imamo tudi!«

»O, ta kača!« se je jezila Agata. Grofica je pa vstala in se postavila tik Jošta Tolmajnarja. Pomirila se je in na pisarjev blede obraz je vprla oko. Kakor zabodena riba je zatrepetal Jošt in mraz mu je obvezal vse telo. Ko se je ozrl proti nji, se je srečal ž nje bleščečim pogledom. Bilo mu je, kakor da se razprostira pred njim neskončna livada, kjer je cvela vijolica pri vijolici. In zdelo se mu je tudi, kakor bi ga objemala vonjava bohotne jutrove dežele. Ubogi Tolmajnar, kako hitro te bo zapustila vsa razsodnost! Takim očem nasproti je nemogoče vsako bojevanje! In to je gotovo opazila tudi grofica Suzana.

»Revež!« je rekla mehko. »Kolika škoda, da tičiš tako globoko v zmotah in da preganjaš kakor nekdanji Savel spoznavavce prave vere. Poglej, Agata, poglej!«

Pristopila je tudi Agata.

»Poglej,« je govorila ona dalje, »ta nesrečnež nas mori in davi, ali vendar nosi na čelu znamenje svetega evangelija! Tukaj na čelu je poteza, o kateri nam je pravil gospod Malanhton, da diči čelo tudi našemu zapovedniku v Wittenbergu!«

»Znamenje svetega evangelija!« je vzkliknila Agata. »Res, tu se mu žari na čelu. Bog si ga je izbral in gotovo bo še mučenik za resnice evangelija božjega!«

»Da! Evo znamenja, ki ga nosijo samo izvoljenci!«

In grofica Suzana je volne svoje prste pisarju položila na čelo in počasi in mehko potegnila po progi, o kateri do tedaj ubogi naš pisar še ničesar ni vedel. Zapuščale so nesrečneža zadnje moči! V meglo se mu je vse zavilo, in pomešali so se temni obrazi na steni z zlatimi lasmi, ki so obkrožali dekletov obraz. Iz te megle pa sta mu svetili dve zvezdi, bleščeči in žareči, goreči dekletovi očesi! Že ga je pograbilo valovje življenja ter ga zasukalo v peneči svoj vrtinec, iz katerega ni rešitve!

»In sedaj pojdite v imenu Jezusovem,« je izpregovorila grofica sladko, »in nikar ne pozabite, da nosite pečat izvoljencev!«

»Lahko noč, gospod Tolmajnar!« je dejala tudi Agata. »In ne pozabite, da ste poklicani med mučenike svetega evangelija!«

Jošt Tolmajnar se je z veliko nerodnostjo priklonil in odtaval iz sobe. Zunaj na hodniku je obstal, a za njim je prišla tudi megla, ki ga je že v sobi objemala. Storil si je znamenje svetega križa, toda megla se ni hotela razpršiti, in še vedno je čutil na čelu, kakor bi ga žgalo razbeljeno železo tam, kamor mu je bila položila grofica Suzana bele svoje prste. Lezel je po stopnicah nizdol, ali

megla se je vlekla ž njim. V nji se je za trenotek pokazala podoba France iz Dobja, vendar se je takoj zopet pričela izgublјati in končno se je popolnoma raztopila. Namesto nje pa je stopil na površje ostro obrisani obraz nemške grofice, in nje oči so mu pošilјale najslajše pozdrave. Da bi se odtegnil tej zapeljivi izkušnjavi, je planil kakor besen iz veže mimo ognjišča, kjer je še vedno zapovedovala mati Mina. Na zelenem travniku pa se je vrgel v hladno travo in si ječe tiščal razbeljeno glavo v mehko zemljo.

A ondukaj v dvorcu je tedaj tekala drobna Agata po sobi in od smeha je tleskala z rokami, klicaje: »Tepec! Tepec!«

In grofica Suzana je pristavila: »Ta naju bo kratkočasil v tej pustinji! Če bi se ne bojevala za sveti evangelij, takoj bi vse storila, kar zahteva Njega škofovska visokost. Niti en dan bi ne ostala tukaj! Toda za sveti evangelij rada trpim!«

»Ali si videla, Suzana, kako je zvijal gorjanski obraz, ko si mu s prstom pometala po čelu? Oj, ta tepec! Ta tepec!«

Obe sta se smejali; a Jošt Tolmajnar je še vedno vzdihoval v rosni travi in brez uspeha poizkušal umiriti razdivjane valove trpečega svojega srca.

IV

J ošt Tolmajnar, grajski pisar, pišem. Ta tuja ženska mi je zmedla srce, da v velikih bolečinah omahujem. Kličem h Gospodu, da bi se usmilil hlapca svojega. Pa Gospod ne sliši mene in tudi ne vidi mojega srca.

Nje besede se je prijela duše moje, in noč in dan ne mislim na drugo, le nje podoba mi je v spominu! Nimam tolažbe ni v molitvi, in brez pomoči me pušča našega Odrešenika sveta Mati. Agata, čemu si prišla v ta kraj! Zavoljo tebe omahuje še celo sveta vera v meni, in že pripravljajo zame prostor v peklu, kjer mi bo trpeti vse večne čase.

Porodnica božja, reši me obupa, reši me, kar je najhujše, reši me odpadništva!«

*

V nedeljo pred Malo Gospojnico tistega leta je loški kaplan Vrbani Wurtzer prav zgodaj vstal. Bilo mu je maševati pri podružnici sv. Volnika, in ker mu dohodki mestne kaplanije niso donášali toliko, da bi si držal svojega konjiča, se je odpravil peš po slabi poti proti Visokemu. Takrat se je bila oglasila prav zgodnja jesen. Že je

rumenelo listje po gozdovih in iz grmov so žvižgali kosi na samotno mimoidočega kaplana Vrbana. Vrezal si je bil grčevo palico v gošči in nanjo je opiral težko telo, če je moral preskočiti lužino sredi blatnega pota.

Blizu Zminca, na mestu, kjer je gosto jelševje rastlo na obeh straneh ozkega pota, je srečal gospoda Vrbana človek, ki je tudi sam korakal po stezi proti Loki, tako da je zdajci stal pred Vrbanom, ki je na vse drugo mislil, nego da se bo srečal v tej samoti z Jemejem Knafljem, očetom, predikantom iz Kranja! Le-tá je bil precèj močne postave in se je bil istotako kakor gospod Vrban obožil z debelo grčavko.

Gledala sta si nekaj časa iz oči v oči, in če bi bili imeli strupeni pogledi moč usmrčenja, bi bila oba v enem in istem trenutku obležala mrtva na mestu!

Potem pa se je prvi oglasil Vrban Wurtzer:

»Hej, Bartel, a todi laziš, kakor smrdljivi dehor, če krade jajca! Si li bil pri sinu, slepar ti?«

»Stopi s poti, služabnik hudičev!« je zavpil predikant.
»Mudi se mi!«

»Pojdi v pekel! Obiskal si svojega sina. Ta ti še premalo greha dela po pogorju; zategadelj si moral še ti blizu s svojimi sivimi lasmi!«

»Umakni se, ako ne, ti zapoje moja palica po hrbtu, in zgodilo se ti bo, kakor grešnikom, po našem Odrešeniku iz templja iztiranim! Mrhovina babilonska!«

»Hej, Bartel, ali ti tako hočeš? Si li pozabil, kako sem namahal tvojega sogrešnika Kupljenika, ko sem ga srečal na železniški cesti? Mati Božja, ti mi pa pomagaj!«

Že je zavihtel grčevko, da je zažvižgalo po zraku. In gotovo bi bila zaropotala predikantu na sivo glavo, da ni ta, nevarnost opazivši, spretno skočil v stran, tako da je Vrbanov udarec šinil na zemljo in v blato, ki se je razpršilo na vse strani. Ali ravno tako spretno je zavihtel predikant svojo grčavko in jo z močjo položil kaplanu na koščeno ramo, da je kar od bolesti zaječal!

»Pa boš vendar ležal v blatu, predikant sleparski!« je zavpil le-tá srdit.

Oba sta sekala nato s palicama drug zoper drugega in odskakovala kakor petelina, boreča se med sabo. Pljuskala sta po luži, da so jima umazane kaplje oškropile črno obleko črez in črez. Na pomirje nista mislila niti trenotek, in z bojem jima je rastel gnev do skrajne meje.

Končno se je pa vendar posrečilo kaplanu, da je svojega nasprotnika, ki je pričel poprej pešati, treščil z močnim udarcem po glavi.

»Ali si jo vendar izkupil, Bartel iz Kranja?« se je zaveselil gospod Vrban. »Sedaj bova pa malo kosti štela!«

Predikant je brez zavesti obležal na mestu, kaplan Wurtzer pa mu je nekaj časa prav pridno mlatil po hrbtu. Ko je z zadovoljstvom odšel, se ni predikant več gnil; kakor hlod je ležal v blatu. Dolgo potem, ko je bil

zmagovavec papist odšel, se je prebudil Knafelj. Vlekel se je k bližnji vodi, molil psalm in tožil milemu Bogu, kako ga sovražniki preganjajo. Umil si je obraz, počasi vstal in odlezel po stezi, pojoč slavo Bogu in svetemu evangeliju, dasi ga je vse telo bolelo in koža jako ščeme-la.

Tem veselejši je korakal dalje Vrban Wurtzer.

Dobil je marsikak udarec in bolela ga je marsikatera kost, ali na vse je pozabil in srečen svoje zmage je premeril stezo do znožja sv. Volniškega hriba s pravimi pomladanskimi čustvi. Na holmu je bila že zbrana množica, ki je čakala njegove maše.

»Ali je gospod z Visokega že tukaj?« je vprašal kaplan cerkvenika. In ko mu je le-tá odgovoril, da še ne, je sédel na zid in dejal: »Pa čakajmo!«

Dolgo ni bilo treba čakati. Prikazala se je kmalu družba z Visokega. Grofica Suzana in njena družica sta sedeli na konjih. Spremljal ju je grajski pisar in nekaj oboroženih hlapcev, nosečih na ramah dolge sulice.

Počasi se je pomikala ta četa po bregu navzgor. Grofica se je živo razgovarjala s Tolmajnarjem. Živahno je izpregovorila: »Samo vam na ljubo, gospod pisar, sem prišla v cerkev k papistom!«

»Samo vam na ljubo,« je pritrdjevala Agata in pri tem tako ljubko pogledala po pisarju, da je temu razrahlja-

la srce. Dospeli so do njive, kjer se je pozno proso zibalo v polnem latju.

Povprašala je grofica: »Čigava je ta njiva?«

»Kaplana Wurtzerja,« je odgovoril pisar.

»Tistega, ki pretepa spoznavavce svetega evangelija!« je vzkliknila Agata.

»Ravno tistega!« —

»Izpusti!« je viknila Agata nato hlapcu, ki ji je vodil konja, ter z divjim skokom planila v proso. Za njo pa je jezdila tudi grofica Suzana, in konjska kopita so mela proso in v tla teptala slamo in latje.

Kaplan Wurtzer pa je sedel na debeli plošči cerkvenega obzidja in se je smejal, da se mu je treslo telo, in z rokami je tleskal po tolstih stegnih.

»Ha, Ha! Le mendrajte! Saj ne gre meni za zrno! To je vse pisarjevo na Visokem, in plačana je že najemščina. Le mendrajte, zverine luteranske!«

Nato se obrne proti cerkveniku: »Pozvoni, Tinče, pozvoni, naj se prične sveto opravilo!«

Odšel je v cerkev, in za njim se je udrila množica in takoj zasedla vse prostore. Pred cerkvenimi vrati je prošil Jošt Tolmajnar nežno svojo gospodo, naj bi se spodobno vedla v hramu božjem, da se ne bo jezil preblagorodni gospod vitez Hohenburg.

»Samo vam na ljubo!« je žvrgolela Agata.

»Samo vam na ljubo, gospod Tolmajnar!« je odgovorila Suzana še slaje.

Smejoč sta odšli v cerkev.

Pisar pa se je naslonil ob zid in zrl v dol, kjer so se vlačile jesenske megle. Tudi v srcu mu je vladala jesen, in čutil je življenja težo toliko bolj, ker so ga tedaj že pretresale dvojbe o tem, kje se nahaja verska resnica.

V cerkvici je bil pričel kaplan svojo propoved. Motili sta ga grofica in nje tovarišica prav zelo. O spodobnem vedenju ni bilo govora. Imeli sta svoj prostor in tam sta počenjali vsakovrstne nespodobnosti. Skoraj glasno sta delali svoje opazke in nista zrla proti oltarju, ampak le bolj po množici. To pa ni posebno motilo gospoda Vrbana. Stopivši na levo, se je priklonil proti oltarju, in potem, tudi proti mestu, kjer je sedela grofica Suzana.

Obrnivši se proti množici, je izpregovoril: »Tukaj je sorodnica škofa mojega, tam na onem svetu jo bo pa satan trgal. Tako se bo vse poravnalo!«

Potem je vprašal zbrane poslušavce: »Kako se imate, ste li veliko pridelali letos?«

»Malo, prav malo!« je odgovarjala množica.

In Juri izpod hriba je še klavrno pristavil: »Meni je poginila tista lisasta krava, ki se je lani, pri zadnji maši, ob bregu pred cerkvijo pasla!«

»Oves nam je pozebel!« so se oglašali posestniki z Bukovega vrha.

Oni z Gabriške gore pa so pristavili: »Ovce so jalove in toča nam je pobila.«

To je dalo Mici z Delnic povod, da je s tenkim glasom potožila: »Nam je voda mlin vzela, hov! hov!«

»Hov! Res hov! Slabo se vam godi! Ali pa veste tudi, zakaj?« je vprašal gospod.

»Ne vemo!« je odgovorila množica.

»Ne vemo!« jih je oponašal gospod Vrban. »Ne vemo! Kako je to sedaj nedolžno vse! Jaz vam pa povem resnico! Koliko mi plačate zanjo? Ha, ha!«

»Siromaki smo, gospod oče!« so izpregovorili nekateri poslušalci.

»Slabo se vam godi!« je grmel kaplan nato. »Jaz vam pa pravim: godilo se vam bo še slabše! In veste, zakaj?«

»Zakaj?« je vprašala množica.

»Zakaj? Zato, ker ne poznate več Jezusa Kristusa, Odrešenika svojega, od katerega imate vse: svoje otroke, svojo živino, svoja polja, gozde in vse. Pod svojo streho pa ga ne sprejemate več, in mati Njegova, sveta devica Marija, koliko je v časti pri vas? Toliko ne, kolikor je izkazuje najraztrganejši beračici, ki prihaja s Tolminskega k vam, da vam krade in odjemlje, kar ji pride pod prste. Taki ste vi, vi vsi, bodisi z Loga, bodisi z Bukovega Vrha, s Sorpata, ali pa tudi iz Gabriške gore. Že ga gledam hudiča, kako vas bo sodni dan vse, vse — tudi vas, pregrešne ženske, ki niste na svetu za drugo, nego

da bi kaj dobrega požrle, ali pa kakega moškega zape-
ljale — metal pod svoje stope in blato delal iz vas!«

Beseda ni padla na kamen. Že so se otajala poslušav-
cem srca in tuintam se je začulo ihtenje.

»Še premalo se vam slabo godi,« je nadaljeval kaplan:
»Kar se vam godi, to še vse nič ni, kakor se je zgodilo
našemu preljubemu Gospodu Jezusu Kristusu. Živina
vam bo cepala, in kugo, lakoto, to vse boste priklicali v
deželo! Ker vi ste zverine samega satana in prej ne bo-
ste mirovali, da boste božjega Očeta na tronu tako raz-
kačili, da pošlje vse svoje vojske na vas! In takrat bo tež-
ko živeti med vami: mati bo umirala sredi svojih otrok,
in smrt bo pokosila očeta v najboljših letih. In otroci, kar
jih imate najrajši, bodo umrli najprej!«

Tu se je ihtenje izpremenilo v glasno jokanje.

»Le tulite,« je vpil Wurtzer, »in pokoro delajte! Dok-
ler ste pa taki, ne bo bolje!«

»Kaj naj storimo?« so vprašali nekateri poslušavci iz
mno žice.

»Tudi to vam hočem povedati. Spoštujte Boga Očeta,
Sina in sv. Duha! Spoštujte Mater božjo, vse svetnike in
anđele, zato so ti v nebesih! Pa to še ni vse: spoštujte
tudi božje mašnike, ki so služabniki pravega Boga! Naj-
prvo je pa: ne plazite se za tistimi luteranskimi predi-
kanti, ki vam kradejo dušo iz živega telesa!«

»Saj se ne bomo,« je ihtela Mica z Delnic.

»Bojte se posebno tistega predikanta Jurija! Ta je, ki vam živino mori po hlevih; ta je, ki vam s točo pokončuje žito po njivah, in ta je, ki vam prinaša bolezen v hišo! Molite, da vas Bog reši tega grešnika, in spoštujte mašnike božje, ki vas prav učé in vam želé le dobro!«

»Ti lažeš!« je zazvenel v tistem trenutku mogočen glas po malem hramu božjem. Odrinil je množico v stran mož in se postavil pred kaplana, ki ni znal, kaj bi počel v prvem hipu. Bil je mladi predikant Juri z bledim svojim licem. Z desnico je dvignil sveto knjigo ter jo pokazal zbrani množici. »Ti lažeš!« je kričal.

Ali gospod Vrban se ni dal preplašiti. »Glejte ga, ta je, ki vam prinaša kugo in lakoto v dolino, in sedaj je prišel še v našo sveto cerkev in več hoče biti, kakor je mašnik katoliški. Ali naj tukaj ostane? Ali je pobegniti meni, ki sem jih izmed vas toliko krstil in jih sprejel v cerkev božjo?«

Takoj je bila družba v plamenu.

»Iz cerkve ž njim! Izpred božjega obličja s tem nestvorom! Ubijmo ga!«

Predikant se ni genil s svojega mesta ter je izpregovoril odločno: »Vi ste slepi! Prišel sem vam resnico oznanjat, a vi me hočete kamenjati, kakor so kamenjali prvega mučenika, sv. Štefana!«

»Kaj boš ti nam govoril?« se je oglasil Luka iz Podgozda, in koščeno roko mu je položil na ramo. »Kolikor mi

hočemo imeti resnice, je dobimo pri gospodu Vrbanu. Ali ni res tako možje?»

»Res je, res je!«

Posebno ženstvo je prav živahno kričalo. Predikant se ni zbal te razburjenosti. Bil je še tako predrzen, da je stopil proti oltarju, prav kakor bi hotel ž njega vreči sve-te posode.

»Boga samega hoče napasti!« je kričal kaplan Vrban. »Pomagajte!«

In kakor besen je planil s svoje lece. Ni mu bilo treba hiteti. Že je razljučena množica obsula predikanta in siloma ga vlekla iz svetišča.

»Predvčerajšnjim si nočil pri meni,« je vpil pogorski kmet, »a drugo jutro mi je izvrgla krava mrtvo tele! To si mi ti naredil, ti!«

To rekši, je usekal predikanta s pestjo po obrazu, da je bil takoj ves krvav.

»In pri nas je bil tudi,« je kričala suha ženica. »Moja Špelica je bila prav hudo bolna in drugo jutro, komaj je ta črnuh odšel, je précej umrla. Drugače bi pa bila ozdravela. Le ga, možje božji!«

Zopet se je dvignilo nekaj pesti, ki so vse padale po predikantu.

»Okrog moje hiše je tudi lazil,« se je oglasil Luka iz Podgozda. »In še tisto noč mi je sapa podrla staro hruš-

ko na streho, da mi je vse polomila. Udarimo ga, da ga potem vrag več ne prinese v naše kraje!»

Tako so ga pretepaje iztirali iz svetišča. Grofica Suzana s svojim spremstvom se je odmaknila takoj, ko je nastal prvi vrišč. Dasi je bil spoznavavec svetega evangelija v veliki nevarnosti, je vendar hitro sedla na konja in krenila po hribu nizdol. Pozabila je še celo na oborožene svoje hlapce, tako se ji je mudilo.

V tem so bili predikanta pritirali pred staro lipo, ki je razprostirala vejevje skoraj nad cerkvenim vhodom. Vpili so in kričali nanj, in najsirovejši so ga neprestano topli. Juri Knafelj pa je bil pravi predikant, in ni čudo, da se je zaradi tega krutega ravnanja razjarila njegova duša. Pričetkom je molil in klical Gospoda. Zanašal se je na visoke deželne stanove in menil, da se mu ničesar zgoditi ne more. Zategadelj je pričel psovati napadovavce svoje.

»Prekleti bodite,« je zavpil, »vi in vse, kar je vaše! Plazite se za babilonsko svinjo, služabnike svetega evangelija pa pobijate. Prekleti bodite!«

»Že spet preklinja,« je zavpila Mica z Delnic. »Joj mene! Pri nas ima svinja mlade, da bi jih le ne uklel!«

»Kaj ste vi!?« je kričal predikant. »Hlapci ste črnega hudiča, in ta vas bo spravil v peklensko svoje brezdno! Mi, oznanjevalci evangelija, bomo pa povišani do angelov in arhangelov! Aleluja!«

S tem ni utolažil svojih nasprotnikov.

»Kaj me bijete, če vam oznanjujem resnico? Zvedelo se bo pri deželnihi stanovih in poslali bodo svoje konjike k vam, da bo jok in škripanje z zobmi. Toda Gospod vas udari z mogočno Svojo roko in pogine vam živina v hlevih, posuši se vam žito na polju, in vaši otroci do tretjega kolena bodo težko nosili prekletstvo tega dne. Mi bomo pa povelščani, ker tako piše Gospod v sveti svoji knjigi. Aleluja!«

»Kaj se boš trgal tu, prekleti nejeverec! Teleta si mi že uklal in snedel. Sedaj mi hočeš pa še kravo in otroke!«

Tako se je zajezil Luka iz Podgozda. In pograbil je po helebardi ter jo iztrgal bližnjemu grajskemu hlapcu. Ž njo pa je smrtonosno udaril z vso močjo magistru Juri ju po glavi, da se je ta hipoma zgrudil na zemljo.

Nato se je množica, nenavajena takšnih prizorov, hitro razšla, in predikant je ležal zapuščen pod staro lipo, katere vejevje je pregibal oster jug, ki je jemal s sabo rumeno listje in ga odnašal proti severu. Včasih je solnce pretrgalo goste oblake in obsinilo krvavo čelo odpadniku, ki je umiral pred starodavnim drevesom. Muhe in drugi mrčes so mu posedale po ranah, iz katerih je kipe lo mlado življenje smrti v naročje.

Končno se je prebudil in se z motnim očesom ozrl po okolici. »Žejen sem!« je zastokal.

»Tu je voda, gospod Juri!«

»Ti si, Franca? Gospod mi je dejal, lezi in smrti izroči svoje telo za vero, ki sem te je učil. Prekleta bodi roka, katera me je smrtonosno zadela!«

Edino deklè je bilo ostalo pri njem. Od studenca je prinesla vode in dala mu piti, da si je ohladil pekoča usta. Ovila mu je glavo z mokro prtenino, in nje solze so se spojile z njegovo krvjo.

»Umiram!« je vzdihnil. »In za sveti evangelij še ničesar storil nisem. Moj Bog, kako si me zapustil! Ali jo slišiš, kako buči, trobento sodnega dne, da se kar hribi majo!«

»Jug buči po dolini in gozde maje!«

»Jug, Franca, to ni jug, to je glas božji. In že se, poglej, premika hrib k hribu, ali mene ne starejo v svoji sredi. A jo vidiš ondi, kako posega božja roka proti meni?«

»Solnčni žarki so, gospod Juri, ki padajo iz oblakov na Bukov vrh!«

»Solnčni žarki, Franca? Si li slepa? To je bleščeča roka Očeta božjega, in odnesla me bo po jasnem zraku v raj svetega evangelija. Gospod nas povelicha, a sovražnike Svoje potepta v prah, da bodo uničeni popolnoma!«

Razbistrilo se mu je nekoliko oko. »Franca, umiram! In mlad sem še in umreti mi ni lahko!«

Te besede je govoril zamolklo. Potem pa je pritiskal biblijo na usta, tako da se je sveta knjiga pordečila od krvi, ki jo je moral preliti zanjo.

»Biblia sacra! Preklet bodi rod, ki te neče sprejeti! Že korakajo vojske nebeške, in njim na čelu je sveti angel Mihael, in meč se mu sveti v rokah. In v sredo svojo me kličejo in jaz jim hitim nasproti. Aleluja!«

Vzpel se je kvišku, pritisnil roko na razbito črepinjo ter vzdihnil: »Žejen sem! Zemlja poka pred mano in iz nje švigajo plameni. Jaz pa umiram v imenu Gospodovem! Aleluja!«

Nagnil je glavo k zemlji in umrl!

V

Zima je gospodarila v deželi. Z belim svojim prtom je objemala hrib in dol. V trdo železje je zakovala bistre potoke in z rezkim mrazom je pregnala ptice pevke.

V tistih mrzlih dneh je vitez Hohenburg nekega jutra prav zgodaj prijezdil v Poljane. Hlapci njegovi so bili po pogorju nalovili nekaj odpadnikov, in te je hotel prevzeti in odpeljati na loški grad. Poprej pa je nameraval drugi srenji v strašilo sam svojo sodbo izreči in jo takoj tudi brez vsake apelacije izvršiti. Grajski hlapci so bili na cesti pred mostičkom, ki se je nahajal sredi vasi prav tam, kjer se še dandanes nahaja, odkidali sneg ter tako pripravili obširen prostor, kamor so bili segnali tolpo ubogih grešnikov. Od tega prostora so bili odkidali široko gaz do potoka, ki ga je pokrivala tenkà ledena skorja.

Tukaj nahajamo tisto jutro stare svoje znance.

Najprej je tičal v tolpi naš nesrečni Jerom Stopistran. A bil je v silno slabem položaju. Mraz in glad sta mu bila ugonobila vse moči. Raztrgal si je bil obleko, in prsti so mu bili preglodali obušalo. Moralo ga je hudo zebsti, ker je neprestano odskakoval od zemlje, kakor bi stal na

razbeljenem železu. Zaklada svojega, koša, ni imel več, najbrž so mu ga bili odvzeli biriči, ko jim je Jerom prišel v pest. Tudi mati Medudka in mlajša nje tovarišica sta se nahajali med jetniki. Starka ni kazala nikake bojazni. Včasih je izpregovorila poluglasno: »Saj so Kristusa tudi sodili!« Tem glasnejša pa je bila nje tovarišica; ta je neprestano solze točila in vpila: »Sežgali nas vendar ne bodo!« Istotako vidimo v družbi berača Luko. Ta se ni mogel načuditi, kako je prišel semkaj. »To je pa res čudno,« je kričal, »da mene, lavretanskega romarja, vrivajo med take razbojnike in tatove! Pritožim se do papeža v Rimu, gotovo pa do loškega škofa!«

»Videl boš, da se nismo zmotili,« mu je odgovoril porogljivo eden izmed stražnikov. »Če se ne motim, si sedaj na najboljšem potu, po katerem se pride do vešal ali do kolesa!«

Med jetniki je bila končno tudi Franca z Dobja. Mirna je stala sredi teh potepuhov in niti skrivala se ni, ko je med navzočniki ugledala starega svojega očeta, ki je bil v strahu za otroka svojega prihitel v Poljane. Samo ob sebi se umeje, da je bila vas tisto jutro polna radovednežev. Odrastlo in mlado, vse je pritiskalo na mesto, kjer je imel vitez Hohenburg izreči svojo sodbo.

Niso dolgo čakali nanj. Komaj se je bilo solnce prikazalo na jasnem jutrnjem obnebju, že je bil loški oskrbnik v Poljanah. Ž njim so prijezdile tudi ženske z Viso-

kega in grajski pisar. Prve so prišle bolj iz radovednosti, ker je tedaj ženski spol rad gledal, če se je mučilo kako človeško bitje, ustvarjeno za veselje in prostost. Hohenburg se je prijel brez odloga tožnega svojega dela.

»Privedite mi najprej tistega suhega dolgina!« je ukazal hlapcem. »Vidi se mi, da ima več greha, kakor ga kaže na obrazu!«

Biriči so pritirali pred njega Jeroma Stopistrana.

»Kaj počenjaš ti todi?« ga je vprašal oskrbnik osorno, »in pod čigavo graščino spadaš?«

»Kaj počenjam, milost vaša?« je odgovoril Stopistran lehkodušno. »Malo kradem, malo molim, kakor nanaša vreme, milost vaša!«

»Kaj pa veruješ?«

»Vse, kar ukazuje milost vaša!«

»To je pretkan slepar,« je izpregovoril oskrbnik proti pisarju. »In sedaj ne vem, ali mu jih dam nabrisati po podplatih, ali naj ga postavim v vodo!«

»Kar bo, bo dobro,« se je smejal Jerom. »Potlej se bom vsaj malo pogrel. Sicer bom živel toliko časa, dokler bo hotela smrt ali pa gosposka!«

»Odvedite ga v stran,« se je zajezil oskrbnik, »in naštejte mu dvanajst gorkih! Potem pa v Loko ž njim! Ne bo mu škodilo, če ga malo položimo na iztezalnico!«

Takoj sta dva birača pograbila Jeroma, ki je lehko-dušno kričal: »Vse je dobro, kar se dobi zastonj! Če je pa kaj gorkega, to mi je v mrzli zimi še najljubše!«

Odpeljali so ga v vežo sosednje hiše, položili ga na stol ter mu odšteli gorko plačilo.

Hohenburg je opazil tedaj Franco z Dobja.

»Kje ste ulovili to?«

»Pri svetem Volniku,« je odgovoril hlapec; »zmivala je ubitega luterana. Pripovedovali so nam, da sta se hotela vzeti. Zategadelj smo jo uklenili in pripeljali, da jo milost vaša po pravici kaznuje!«

»Usmilite se je!« je zaječal stari Dobničan. »Z materjo sva stara in edino to imava!«

»Kako lepe lase ima!« je izpregovorila Agata.

In grofica Suzana je pristavila: »Nikar je ne tepite!«

Tudi vitezu Hohenburgu se je omečilo srce, ko je gledal milobni in blede obraz dekletov.

»Jeli poprej rada molila?« je vprašal očeta.

»Črez vse mere rada,« je odgovorille-tá, »in spomladi sta se z materjo obljubili k lavretanski kapelici.«

»Odrežite ji lase!« je razsodil vitez. »In potem ji bodi za sedaj odpuščeno!«

Razrešili so ji kiti in ji z ostrim nožem odrezali bujni lišp mlade glave.

»V treh tednih se ima spokoriti in pristopiti k svetemu obhajilu. Saj se boš vendar poboljšala?« je vprašal vitez.

Gledala je nekaj časa po sneženi okolici in potem odgovorila: »Ne vem.«

»Česa ne veš! Jaz pa vem, da se boš poboljšala, že staremu svojemu očetu na ljubo!« Tako je tarnal starec in hitro jo je odpeljal z nevarnega mesta, da bi še dalje ne izpregovorila kake neprevidnosti. Prišla sta mimo pisarja.

»Gospod Tolmajnar, « se je opravičeval Dobničan, »ne zamerite mi! Zdaj, sevé, iz vse ženitve ne bo nič! Ne zamerite tega moji hiši! Otroci so šiba božja človeku, če jih ima!«

Pričel je naglas moliti in tako je odgnal svojo hčer po poti proti Dobju.

Grajski oskrbnik si dá nato predse privesti mater Medudko.

»Čemu si vklenjena?« jo vpraša osorno.

»Ker pričujem za Kristusa!« je odgovorila starka.

»Videli so jo v družbi s predikantom,« se je oglasil birič. »Ta je tista, ki uči, da plešimo kadar molimo v cerkvi.«

»Vi ste sami grešniki,« se je razžarila Maruša, »in Boga in Kristusa ne poznate! Pilatje ste in sodbo izrekate o pravičnikih. Sodni dan boste pa nam stregli, in mi

bomo od Gospoda Jezusa poklicani na desno njegovo stran!«

»Ta ženska ima prevročo kri,« se je zasmel vitez, »postavite jo v vodo, da se ohladi!«

»Za svojega Zveličarja bom trpela! O dobri moj Jezus! Tvoja mučenica bom in zaradi Tvojega imena me preganjajo!«

Ko so jo hoteli prijeti, je odhitela sama proti vodi in zagazila do kolen v hladno valovje ter ni čutila ni mraza ni bolečine, dasi ji je tanki led rezal v meso in se je potok rdečil od nje krvi.

V tem so bili Jeroma Stopistrana zopet privedli k družbi.

Ugledavši tovarišico sredi potoka, se je zasmel glasno ter ji zaklical: »Maruška, pri tebi je danes nekako slabo zakurjeno, meni so pa pogreli pečico, da vse gori po nji!«

Zbrana množica se je zagrohotala, in berač Luka je izpregovoril:

»To ti je hudič!«

Vitez Hohenburg pa ni sodil tako. Ves razkačen je ukazal hlapcem, naj tudi Stopistrana tirajo v vodo.

»Takšno kosilo imam rad,« je dejal ta zadovoljno, stoječ sredi Ločilnice. »Prej mi je bilo vroče, sedaj se pa hladim! Tako je prav za poštenega in krščanskega človeka!«

»Kaj je s tabo,« se je obrnil nato oskrbnik k Luki, be-
raču, »kaj očitajo tebi?«

»Hvala za vprašanje, gospod visoki!« je odgovoril le-
tá ponižno »in sam sveti Ahacij in Marija lavretanska in
vsi svetniki, karkoli jih je v nebesih, naj vas blagoslové
za to vprašanje!«

»Kradel je, milost vaša,« je izpregovoril eden izmed
biričev, »in lahko se mu dokaže, da je v družbi z onim v
vodi kradel ovce iz ovčnjakov po pogorju!«

»Da bi ti jezik segnil, duša peklenska!« se je zatogo-
til Luka. »Orožje nosiš, pa je nisi videl vojske. Jaz pa sem
bil na Laškem, ko smo lovili francoskega kralja. To ti po-
vem, da boš vedel, s kom imaš opraviti. Da bi kradel po
pogorju, saj vendar živim ob milodarih in božjih potih!
Pravičnik je na svetu, da se preganja, milost vaša! In če
so le vsi podložniki loške graščine tako čistega duha, ka-
kor sem jaz, potem prevzvišeni naš gospod in škof leh-
ko spi in v sladkih sanjah!«

»Ha!« se je vmešal tu Stopistran od vode sem. »Ha,
kako vendar laže ta lavretanski romar! Ali se ne spomi-
njaš več, kako je bilo pri Kovščaku na Bukovem vrhu?
Zlezel si v hlev in pograbil si po pikašci, in za volno si jo
tiščal toliko časa da je nisem zaklal in umoril. Kako, da
si to pozabil, saj še ni dolgo tega? Skupaj jedla, skupaj na
vešalih visela!«

»Oj, ti Judež, ti Iškariot, ti sin hudičev! Jaz te ne poznam, ker te do danes nikoli videl nisem! Da bi se ti odreklo večno zveličanje! Le čakaj, Stopistran Jerom, tega ti ne odpustim in še takrat ne, ko bova skupaj stala pred sodbo božjo! Spravljaš me v nesrečo in sebe v pogubljenje. In vendar veš, kako sem pošten, pravičen in bogaboječ!«

»Kako naj to vem,« mu je odgovoril Stopistran, »če te ne poznam, če te nikoli videl nisem? Vraga, ta krop je pa vroč!«

Čutil je dolgin, kako mu je premirala noga, in vzdignil jo je iz vode, da je bil videti kakor čaplja, sredi mlakušje na eni nogi stoječa. Takoj ga je pričel vojak s helebardo tolči po mečih.

»Tukaj je pa dosti in hitre postrežbe!« se je zasmel Jerom ter zopet vteknil nogo v ledeno vodo. »Ti se mi smeješ, Kržišnik! Pa ni bilo zmerom tako. Tisti večer, saj veš, kdaj je bilo, sem se smejal pa jaz v tvoji kašči in iz zaboja sem ti pšenico kradel. In iz pšenice smo izgrebli pehar svetlih srebrnjakov ter prav od srca smo se smejali! Takrat si bil ti v vodi, danes sem jaz. Prav škoda, da so mi ti biriči nekaj tistih srebrnjakov zopet vzeli; pri njih se zglesi, morda jih dobiš nazaj!«

»Ti si kradel pri meni?« je vpil Kržišnik. »Moj denar, moj denar! Povrnite mi ga, drugače sem revež, sem berač!«

»Grajski hlapci ga imajo!« se je rogal Jerom.

»Kaj lažeš?« so vpili hlapci. »Pri tebi nismo dobili ni beliča!«

»No, pa lažem,« je odgovoril Jerom. »Ali tiste srebrnjake vam puščam na duši, nepoštenjaki vi! In tista dva beneška cekina, ki sem ju lansko leto dobil od zatiškega opata, ko sem mu življenje rešil, tista dva beneška cekina tudi imejte!«

»Milost vaša,« so govorili hlapci, »niti besede ne izpregovori resnice!«

»Preiskalo se bo,« je dejal Hohenburg, »in potem se zve resnica. Če ta potepuh v vodi le količkaj odpre usta, ga udari s helebardo, da se mu usujejo vsi zobje iz čeljusti! Sedaj pa tudi tega — tu je pokazal na berača — malo postavite na hlad! Vidi se mi, da je vreden najostrejšje kazni!«

»Ali sem prav slišal?« se je začudil Luka. »Ali sem prav slišal, visoki gospod? Jaz naj grem v vodo?«

»Ne bo ti škodilo!« je odgovoril oskrbnik.

»Torej tudi mene pošiljate v vodo?« je kričal berač. »Ta je lepa! In rimski papež nima vernejšega služabnika od mene, in v vsej dolini ga ni pobožnejšega človeka od mene! In v vodo naj grem med luterane in tatove? Pa gremo, če se dandanes deli taka pravica na loškem gradu!«

Odpravil se je po gazi proti vodi. Tik brega je še postal in se znova obrnil k oskrbniku: »Milost vaša, ali je to zadnja beseda?«

»Zadnja moja!«

»Ali se ne da nič izprositi?«

»Nič!«

»No dobro,« je tulil berač. »In če se prehladim, da ne bom več mogel stopiti na noge, kdo me bo redil potlej? To rečem vam, in vi, zbrani ljudje, poslušajte me, če se prehladim, če si nakopljem bolezen, bom obhodil vse pravice, kar jih je na svetu, in prvi moj pot bo h gospodu vicedomu v Ljubljano, da mu potožim, kako nas loška graščina zatira, dasi smo dobri in katoliški kristjani!«

»V vodo ž njim!« je ukazal Hohenburg. »Predolgo ga že poslušamo!«

»Le v vodo!« je vpil berač. »Saj grem, saj rad grem, če vidim, kaki ljudje smejo ostati na suhem! Oj, ti prekle-ta pravica ti! Koliko sem premolil v svojem življenju in koliko svetih podob sem obiskal! Na stara leta pa me pošiljajo v ledeno vodo! In vi, gospod loški oskrbnik, vi, ki ste služabnik katoliškega škofa, vi ste tukaj v družbi luteranskih žensk, in častite jih kakor niste nikdar Marije, božje Device! Nas, prave kristijane, pošiljate pa v vodo, ali je to spodobno? Če bi to vedel škof, gotovo vam vzame službo, in po vsej pravici. Sedaj pa rad grem v vodo!«

To izpregovorivši, je prav previdno zlezel v vodo.

Množica, ki je to opazovala, se je pri tem kratkočasi-la prav dobro, kar za tiste sirove čase ni bilo čuda. Mor-da bi tudi dandanes ne bilo mnogo drugače! Ženski z Visokega sta se pa vendar naveličali gledanja; posedli sta na konja in odjahali iz vasi. Vitez Hohenburg jima je zadovoljno izpregovoril pri odhodu: »Vidite, svetla gro-fica, kako mi peremo črno luteranstvo! Mnogokrat prav dobro koristi takšno pranje! Če bi drugod enako postopali, bi kmalu izginili tisti suhi predikantje, in ljudstvo bi se spametovalo!«

Agata je s svojim konjem obstala tik grajskega pisar-ja, se sklonila k njemu ter mu rekla: »Danes imate vese-lje, gospod pisar! Če jih gledam te reveže v potoku, sem skoraj sama prepričana, da je vaša vera močnejša in boljša. Vsaj za te ljudi tukaj!«

To rekši, je oddirjala za grofico Suzano. Pisar pa je zrl z motnimi pogledi za njo in ob tistem trenutku bi se bil odpovedal vsaki veri, da je to zahtevala ženska, ki je rav-no govorila z njim.

Ves ta čas je Maruša Medudka mirno stala na svojem mestu sredi vode. Končno pa je vendar omagala tako, da so jo pričele zapuščati moči in da so še bolj opešale slabotne nje duševne sile. Razprostrla je roke proti nebu in vpila: »Kristus se mi približuje, kralj David pa pleše pred njim! Hosana na višavah!«

Niso je več nosile noge in omahnila je in opotekla se s svojim telesom ter telebnila v potok, da je voda za-pljusknila na vse strani.

»Dosti bodi! Poberite jih iz vode! Naj se v kaki koči nekoliko ogrejejo, potem jih spravite v Loko v varen zapor!«

Tako je ukazal vitez Hohenburg. Obrnivši se k zbrani množici, pa je izpregovoril: »Mi sodimo ostro, ali pravično! Varujte se krivih nauk, da se vam ne zgodi prav tako!« Zlezel je v sedlo in poklical pisarja na svojo stran.

»Ti si mi odgovoren, Tolmajnar, da se mi pripelje vsa tolpa v Loko!«

Ostro ga je pogledal in še dejal: »Nekako bled si v obraz! Ženitev se ti je izkazila! Čemu pa ti laziš za luterankami? Pripoveduje se mi, da si nekako mlačen in da zanemarjaš službo božjo. Pazi, da ne boš ljudstvu v slab zgled; ker to ti povem, če pri tebi opazim kaj, kar bi dišalo po reformatorjih, te izpokorim in če je treba z razbeljenim železom. Hvaljen bodi Jezus Kristus!«

Ukazal je dvema hlapcema, da sta ga spremila.

Jošt Tolmajnar pa je ostal na mestu in v mislih pogreznjen je pozabil na svojo okolico. Biriči so v tem iz potoka vlačili onemogle grešnike in prav grdo kleli. Množica je tiho opazovala čudni ta prizor. Kaznjenci so

tudi vsi molčali in le Jeromova mlajša tovarišica je neprestano vzdihovala: »Da bi me le na grmado ne deli!«

Tako je v tistih časih sodilloške graščine oskrbnik, in sicer sodil, kakor se je izrazil sam, ostro in pravično!

VI

Zapisujem Jošt Tolmajnar še tole: Letos sta prišli semkaj na Visoko dve ženski. Prvo so imenovali Suzano; porodila se je iz starega, imenitnega pokolenja. Druga pa je bila rodu nižje vrste in je prvi morala streči, kakor streže dekla svoji gospodinji. Imenovali smo jo Agato in mojim očem se je nadvse prikupila. Čudna so pota našega Gospoda, ki je dodelil, da se je srce moje odprlo luteranki in da se je duša moja razvnela zanjo, ki je bila odpadla od svete vere. Za vse pa bodi hvala našemu gospodu in Bogu!

Zgodilo se je takole:

Nekega dne je opazila previsokorodna grofica Suzana ostí, s katerimi v tej pokrajini navadno preprostejše ljudstvo zabada ribe, če lazijo za pašo po čisti strugi. Odgovoril sem spodobno in ponižno, da mislim in da sem prepričan, da bi visokorojeni gospe gotovo ne ugažalo to delo. Predrznil sem se še celo in sem razložil, da bi se mehko srce preblagorodne gospe (takoj spočetka smo imeli vero, da ni omožena; zvedeli pa smo, da jo je gospod Bog zvezal s krasnim, pobožnim gospodom možem) težko privadilo, če bi morala gledati zabodeno

in trepetajočo žival. S prav veliko nespodobnostjo je tu služabnica Agata izpregovorila in trdila, da bi, če bi le mogla, moje srce zabodla na dolgo sulico. »Prav nič bi se mi ne smililo!« je govorila z velikim smehom. »In naj bi še tako trepetalo!« Jaz, Jošt Tolmajnar, sem se hotel po vsej pravici razkačiti nad to žensko. Opazil pa sem, da se je premilostiva in preblagorodna gospa (gospod Jezus odpusti ji nje luteranstvo!) blagovolila smejati, in smejal sem se tudi jaz. Tedaj sem prvič omenjeni služabnici pogledal v lepo oko, in v greh si štejem, da mi je takoj v tistem hipu bilo prav močno všeč nje oko, ki je polno pregrešnosti in zapeljivosti.

Ko je visokočastiti gospod (scilicet vitez s Hohenburga) slišal, česa želi gospa in grofica, je izpregovoril s trdim glasom. Dober, ali oster gospod je in meni je trd gospodar. Božja zapoved pa mi je, da ga častim in ga vpletam v svojo molitev. Za vse, dobro in hudo, bodi hvala gospodu našemu Jezusu Kristusu! Kdo je več trpel na svetu od Njega?

Takó-le je izpregovoril: »Stóri, kar ti ukazuje presvetla gospa!« Vzel sem hlapca, ki je imel za takšen posel spretno roko. Marsikakega tolstega sulca in neštevilno vitkih lipanov mi je bila že zabodla njegova roka! Dobro so ga poznali v kuhinji gospoda viteza Hohenburga in z veseljem ga sprejemali, kadar je prišel na loško graščino. Nikdar ni došel prazen, in zadelj ga je še celo viso-

kočastiti gospod oskrbnik prav čislal kakor zvestega in pridnega hlapca.

Tudi tisti dan se je izkazoval z veliko umetnostjo in marsikatera riba je zatrepetala pod njegovim železom.

Ravno pri taisti priliki je bilo. Preblagorodna gospoda se je izprehajala po zeleni senožeti. Skozi vrbovje smo prežali, če bi ne ugledali ribe kje v strugi. Jaz, Jošt Tolmajnar, sem ostal spoštljivo nekaj korakov za njimi. Duši moji se je takrat razodela vsa lepota omenjenega dekleta. Krasnejša se mi je dozdevala od previsokorodne gospe Suzane. Govoril sem torej sam sebi, kaka sreča bi bila, izbrati si tako družico za vse življenje in živeti z njo v zakonski ljubezni kakor tudi v zakonski zvestobi. K temu nam pomagaj Bog!

Videla je morda mojo tesnobo. Prišla je k meni, me ogovorila in s svojimi pogledi je napadala ubogo mojo dušo. Ali sem se mogel ubraniti takim naskokom? Kaj je luteranstvo? Kdo ve, ali moli svojega Gospoda in Boga v pravem duhu, s pravo pobožno voljo? Toliko vem, da bom odslej molil svojega Boga med bridkimi bolečinami med grenkim trpljenjem!

»Gospod pisar,« me je vprašala, »gospod Jošt Tolmajnar, kako ste zašli semkaj, v to puščavo? Ali od vas ne vodijo pota v Nemčijo, kjer se ljudem, kakor ste vi, gospod Jošt Tolmajnar, prav dobro godi? Ali hočete tukaj umreti?«

Globoko se mi je povесila glava in žalost in toga sta gospodovali nad mano.

»Gospod Jošt,« je klicala Agata, »vidite tu na senožeti pozno, jesensko cvetko! Kako je prišla sèm? Zima jo gotovo pokonča. Taki ste vi, zima tega kraja vas gotovo pokonča! Náte in ohranite jo meni v spomin!«

Sklonila se je, utrgala pozni cvet in s svojo belo roko mi ga je ponudila.

Ravno v tistem trenutku je zabodel hlapec veliko ribo in z močjo jo je vrgel iz hladnega bivališča na suho, kjer ji ni bilo rešitve. Ali naj jaz, Jošt Tolmajnar, naglašam še posebej, kako zelo se mi je tista uboga riba, ko se je vila v smrti, smilila in smilila?

Grof Herbert je prišel po preljubu svojo gospo Suzano. Presvetli gospod in škof ji je vse odpustil, in zopet jo je poklical na bleščeči svoj dvor. Odpovedala se je zmotam in isto tako je nje služabnica preklicala vse, kar je kdaj verovala proti sveti naši katoliški cerkvi. Jaz, Jošt Tolmajnar, sem se očistil na to vseh hudobnih naklepov, ki sem jih koval v namenu, da bi si pridobil za ženico nemškega dekleta z rumenimi lasmi in z ustnicami, ki so bolj rdeče od črešnjevega sadu, kadar dozori po Bukovega vrha zelenih strminah. Tako je preljubi naš gospod Jezus Kristus nam dodelil milost, da se je vse lepo poravnalo, da so se izpokorili grešniki in grešnice in da smo vsi ostali zvesti otroci prave svoje vere. O preslad-

ki Jezus, dodeli nam o smrtni uri, da bomo tako spravljene s Tabo, kakor smo danes pri tej veseli priliki!

— — Prosil sem visokočastitega gospoda, gospoda viteza s Hohenburga, da me blagovoli izpustiti iz službe na Visokem. Te prošnje mi ni odrekel, ali vendar je kazal ostro svoje začudenje. »Preobjedel si se kruha!« mi je opomnil, grajajoč, »Kam hočeš?« Ponižno sem odgovoril, ker ni dobro in ne koristno, dražiti visokih oseb, ki nam zapovedujejo. »Prebiral sem marsikatero knjigo, milost vaša,« tako sem izpregovoril, »in znano mi je obilo starih listin! In sedaj mi je pretesno v tej ozki dolini, in rad bi napotil svoje korake v svet, da bi še kaj več videl in še kaj več izkusil.«

Temno je gledal gospod s Hohenburga na služabnika svojega Jošta Tolmajnarja. »Med svet te žene duša,« me je pokaral; »pazi, da ni to izkušnja samega peklenskega satana! Česa pogrešaš tu?«

»Ničesar,« sem odgovoril še ponižneje, »ali za vedno tukaj ne morem ostati!« — »Kam se hočeš obrniti?« je blagovolil vprašati. »V Germanijo,« sem si upal odgovoriti odločno. Dolgo časa ni izpregovoril milostivi gospod, in pogled njegovega očesa je počival na meni ter mi s strahom obsenčil trepetajočo dušo. »V Germanijo!« je še izpregovoril. »Naj ti je odprta steza do tja! Glej, da si tam ne pridobiš večnega pogubljenja!«

Jaz, Jošt Tolmajnar, upam pa v imenu svojega Boga, da mi v Germaniji zacvete zveličanje tako na zemlji kakor v nebesih. Pravijo, da tam sije solnce milije in da zori po holmih rumeno grozdje. Ko bom gledal v sreči te kraje, bom dajal slavo Bogu Očetu, Sinu in Sv. Duhu. Zapisal sem vse to, da se ne pozabi in da poznejši rodovi zvedo, da sem bil Jošt Tolmajnar deležen velike sreče, ko sem vse to pisal in zapisal. Počeščenje bodi Njemu, ki nas je ustvaril in ki smo mu samo prag v znožju svetih Njegovih nebes. Amen.«

*

Drugo jutro potem — oskrbnik Hohenburg je bil odjezdil že prejšnji dan — se je odpravljala z Visokega grofica Suzana. Ko so že prišli skoraj do mosta, je obrnil grof Herbert konja in izpregovoril: »Zadnjikrat, preljuba Suzana, se ozri po kraju, kjer si živela v svojem preganstvu!«

Tudi Suzana in Agata sta zadržali svoja konja.

»Kako bi bilo,« je vzkliknila zadnja, »če bi morali vso zimo tukaj ostati? Zase vem, da bi bila umrla!«

»In pisar Jošt?« je vprašala prva porogljivo. »Ta bi te bil gotovo kratkočasil! Ne veš, Herbert, kako zaljubljeno jo je pogledoval vsak dan. Že sem pričakovala, da bo stopil predme ter mi govoril: ‚Preblagorodna gospa, dajte mi v zakon pokorno svojo služabnico Agato‘.«

»Dajte mir ubogemu človeku!« je opomnil grof. »Trudil se je, da vama olajša življenje! Slabo mu dajeta hvale, če ga sedaj zasmehujeta!«

»Revež je v resnici,« je pristavila Agata, »in če pomislim, da ima sedaj ostati na Visokem sam, in sicer v pesteh tega škrbastega volka Hohenburga, se mi smili do srca!«

»Hvaležen sem najbolj tebi, Agata,« je odgovoril nato grof, »da si zatajila v sebi vse posvetne želje ter z mojo Suzano šla proste volje v zapuščeno to krajino. Ko sem Njegovi Presvetlosti pravil o tem, ga je genila tako živa rodbinska ljubezen in prav močno presunila. Takoj je ukazal, naj se pokliče Suzana na dvor, in žar njegove milosti jo obseva sedaj bolj nego kdaj poprej. Odrinimo v imenu božjem!«

Odhajali so proti Loki. Na mestu, ki se še dandanes imenuje »Hudi pot«, je pričakoval družbe pisar Jošt Tolmajnar. Divji kraj je to, in še v naših časih je pot ondi za promet precej nevarna. Globoko v strugi napravlja ravno pod potom reka peneče svoje vrtince. Od roba je odkrušil čas mogočne skale, in te leže v vodi, ki se z velikim šumom preriva skozi nje.

Ko je dospela družba do njega, je snel pisar klobuk z glave ter izpregovoril z globokim poklonom: »Štel sem si v dolžnost, visoko gospodo opozoriti na nevarnost tega kraja. Priporoča se prav počasi jezdit todi mimo!

Brezdno je globoko, in smrti ne odide, kdor pade tu dol.«

Revež! Prišel je semkaj, da bi še enkrat videl zorni obraz izvoljenega dekleta! Kako krasna se mu je videla v tistem trenutku! Nje oprava se mu ni zdela slabša od one, ki je ovijala grofici Suzani mehke ude.

»Pridna služabnica je svoje gospe,« si je mislil Jošt, »in obdarovala jo je s svojo obleko!«

»Veseli me,« je dejala grofica milostno, »da še sedaj, gospod pisar, skrbite za naše blagostanje!«

»Priporočil vas bom prevzvišenemu gospodu in škofu,« je dodal grof Herbert dobrotno.

»Morda vas pokliče na svoj dvor, gospod Tolmajnar,« se je smejala Agata. »Lahko mi verujete, da ima Njega Presvetlost na svojem dvoru dosti slabših mož, nego ste vi. Potem se bomo videli vsak dan!«

Tako se je igrala ž njegovim srcem. Pisarju pa je zalila kri blede lice in živahno je odgovoril: »To bi bila zame velika sreča. Že zbog vaših oči, gospodična Agata, ki jih bom tako težko, tako težko pozabil!«

Tu ga je premagala strast, stopil je bližje k dekletu ter izkušal poseči po nje drobni roki. Ali ostro ga je pokaral grof Herbert: »Konec naj je temu prikrivanju, gospod pisar! Ostanite v mejah svojega rojstva! To je moja sestra!«

Nekaj časa je stal pisar na mestu, prav kakor da se mu je hipoma zabodel oster nož v prsi. Nato pa mu je tema pokrila pogled, in pričelo se mu je vrteti v razburjenih možganih.

»Vaša sestra!« je zaječal. »In ne samo služabnica visoko rodne gospe?«

Kakor v pijanosti je taval po ledenem potu in prišel bližje in bližje k prepadu.

»Pazite, pisar, da ne padete!« ga je svaril grof, in ženski sta v grozi zakoprneli.

Bilo je že prepozno.

»Vaša sestra!« je vzdihnil še enkrat.

Izgubil je tla pod nogo, pograbil z rokami po zraku, potem pa z divjim vzklikom izginil v brezdno, v smrt. Čulo se je, kako je tlesnilo telo ob kamen in kako je potem treščilo v vodo.

Družba je okamenela.

»Kaj hočem?« je izpregovoril grof Herbert. »Tepec, sam si je zakrivil vse!«

Hlapcu je ukazal vrniti se na Visoko in ponesti tja vest o nesrečni smrti pisarjevi.

»Za vaju ni ta pogled,« je dejal grof ženskama, »in končno je pisarjev še obilo na svetu! Da nas je morala usoda vreči v to žalostno dolino! Urno odtod!«

Pognali so in kakor sapa drvili iz kraja.

Ondi pod potom pa je ležal pisar, in razbito glavo mu je pralo mrzlo valovje. Zakopali so ga in njegovo mesto oddali drugemu. V rob, kjer je umrl, pa so zasekali velik križ, ki ga lahko vidiš še današnje dni, če se ti zljubi laziti po robidovju pod »Hudim potom!« Ženske so sedaj kakor nekdanj naša poguba! Pisar je že dolgo počival v tesnem grobu; rumenolasa Agata pa je uživala radosti življenja v nemških solnčnatih pokrajinah. Tako je bilo, tako bo tudi — v prihodnje!...

www.omnibus.se/beseda

ISBN 91-7301-186-X